

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta / Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto		
Tekijä – Författare – Author Juuso Vainio		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Radion sähkeutisten teemankuljetus		
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 51
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielma on kvantitatiivis-kvalitatiivinen katsaus radiossa lähetettävien sähkeutisten rakenteeseen ja teemankuljetukseen. Se perustuu lingvistiseen tekstianalyysiin ja erityisesti informaatorakenteen tutkimukseen.</p> <p>Aineistona on 51 lyhyttä sähkeutislähetystä, jotka esitettiin Yle Radio Suomessa tammi–helmikuussa 2020. Lähetykset sisältävät 158 sähketä, jotka yleensä koostuvat 3–5 virkkeestä. Ohjelmat esitettiin radiossa suorina lähetyksinä ja myöhemmin tallenteena verkossa. Tutkielmaa varten ne on litteroitu.</p> <p>Aineistoa tarkastellaan ensinnäkin tekstinä hallidaylaisen systeemis-funktionaalisen kieliteorian ja ylipäättään tekstintutkimuksen näkökulmasta. Radion sähkeutisten todetaan muistuttavan eniten narratiivista tekstityyppiä ja muodostavan todennäköisesti oman genrensä – tutkielma ei tosin tee kaikenkattavaa määrittystä sähkeutisista genrenä.</p> <p>Valtaosa tutkimuksesta pohjautuu informaatorakenteen teoriaan ja analyysiin teema–reema-jaon, annettu–uusi-jaon ja sidoskeinojen tarkastelun pohjalta. Tutkielmassa todetaan, että radion sähkeutiset noudattavat hyvin teoriaa, jonka mukaan annettu informaatio hakeutuu virkkeen alkuun teemapaikalle ja uusi sen jälkeen.</p> <p>Radion sähkeutisten lauserakenne noudattaa useimmin tavallista subjekti–predikaatti–objekti-järjestystä siten, että teemapaikalla oleva subjekti on kulttuurikontekstin tai aiemman tekstin myötä annettua informaatiota ja yleensä henkilö- tai instituutiotarkoitteinen tai abstrakti käsite. Lauseet ovat yksinkertaisia: ennen predikaattia on tyypillisesti vain yksinäinen nominilauseke.</p> <p>Kullekin sähkeelle määritellään teemankuljetustyyppi: toisto, teemaprogressio, erittely tai sekoitus. Yli puolessa sähkeistä on toistuva teema eli sama teema toistuu sähkeen (lähes) jokaisen virkkeen teemapaikalla. Toisaalta noin viidenneksessä sähkeistä sekoittuu usempia teemankuljetustyyppiä.</p> <p>Tutkielma muodostaa radion sähkeutisista kuvan rakenteeltaan melko vakiintuneesta tekstilajista, jossa kuitenkin on tilaa variaatiolle. Tutkielman tuloksia voi käyttää pohjana jatkotutkimukselle esimerkiksi radiouutisista genrenä tai vertaillen radiouutisia kirjoitetussa muodossa julkaistaviin uutisteksteihin.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Teemankuljetus, informaatorakenne, tekstintutkimus, lingvistinen tekstianalyysi, radiouutiset, sähkeutiset		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Radion sähkeutisten teemankuljetus

Juuso Vainio
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Marraskuu 2020

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Sähkeutisten taustaa	6
2.1 Sähkeutisten historia	6
2.2 Radiosähkeet tekstinä.....	9
3 Tutkimuskysymys	10
4 Aineisto	12
5 Teoreettinen viitekehys	14
5.1 Tekstityyppi, tekstilaji.....	16
5.1.1 Tekstityyppi.....	16
5.1.2 Tekstilaji.....	19
5.2 Informaation kuljetus tekstissä.....	20
5.2.1 Teema–reema	20
5.2.2 Annettu–uusi	21
5.3 Sidoskeinot.....	22
5.4 Sanajärjestys.....	24
6 Sähkeiden teemat ja niiden kuljetus	27
6.1 Sähkeutisen rakenne.....	27
6.2 Teemapaikka	28
6.3 Teemankuljetus	34
6.3.1 Toisto.....	34
6.3.2 Teemaprogressio	37
6.3.3 Erittely.....	38
6.3.4 Teemankuljetusten sekoittuminen.....	40
6.4 Teeman sidoskeinot.....	41
7 Johtopäätökset	42
Lähteet.....	45
Liitteet	49

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tutkin Yleisradion radiokanavilla esitettyjen radion sähkeuutisten kieltä ja rakennetta lingvistisen tekstianalyysin ja tarkemmin sanottuna informaatorakenteen näkökulmasta. Tutkimusaineistona on 51 sähkeuutislähetystä, jotka lähetettiin radiossa tammi–helmikuussa 2020. Kussakin lähetyksessä on noin kolme lyhyttä, muutamalauseista sähkettä.

Minulla on tutkimusaineistoon erityinen suhde: työskentelin toimittajana Yleisradiossa vuosina 2009–2011, yhtenä työtehtävänä radion sähkeuutisten toimittaminen. Vuosina 2012–2013 toimitin sähkeuutisia kaupallisilla radiokanavilla.

Sain työssäni paljon vinkkejä hyvästä kielenkäytöstä sekä muista uutissähkeiden kirjoittamiseen liittyvistä käytännöistä, mutta varsinaisia ohjeita uutissähkeen rakenteesta en saanut. Sellaisia en järin kaivannutkaan, sillä muiden toimittamia sähkeuutisia kuuntelemalla sopiva rakenne ja rytmitys oli helppo ottaa haltuun. Sähkeuutisten rakenteen matkiminen varmasti onnistuisi monelta tavalliselta kansalaiseltakin. Mikä siis uutissähkeiden rakenteesta tekee sellaisen, että se on helppo tunnistaa ja kopioida?

Tarkennettakoon aluksi, mitä radion sähkeuutisilla tarkoitetaan. Kyseessä on niin Yleisradion kanavilla kuin kaupallisillakin radiokanavilla kuultavat uutislähetykset, jotka tyypillisesti koostuvat parista kolmesta muutaman virkkeen mittaisesta uutisesta, jotka uutistoimittaja tai radio-ohjelman juontaja lukee ääneen. Yksi uutinen on siis **sähke**, ja useasta sähkeestä koostuu **sähkeuutislähetys**. Yhden sähkeuutislähetysten kesto on yleensä 2–3 minuuttia, mutta eritoten kaupallisilla radiokanavilla se voi kestää vain minuutin. Sähkeuutislähetystä seuraa usein lyhyt säätiedotus. Suomessa sähkeuutisia lähetetään suomen lisäksi myös ruotsiksi ja muilla kielillä.

Sähkeuutisia lähetetään nykyisin lähinnä vain radiossa, mutta periaatteessa myös televisiossa tai internetissä voitaisiin julkaista sähkeuutislähetyskiä. Uutissähkeitä käytetään osana television pitkiä uutislähetyskiä.

Sähkeuutislähetysten lisäksi radiossa kuullaan pidempiä uutislähetyskiä – kaupallisilla kanavilla harvoin, Yleisradion kanavilla päivittäin. Pidemmät uutislähetykset sisältävät sähkeiden sijaan radioreportaaseja, jotka ovat muun kuin uutisia lukevan toimittajan

tekemiä uutisjuttuja. Ne saattavat sisältää esimerkiksi haastatteluja, toimittajan vapaamuotoista kerrontaa sekä ääniefektejä. Reportaasit ovat yleensä pidempiä kuin sähkeutiset. Lisäksi pitkissä uutislähetyksissä voi olla mukana radiostudiossa suorana tehtävä haastattelu. Pitkät uutislähetykset voivat sisältää myös sähkeitä reportaasien lomassa.

Yle Radio Suomessa uutisia esitetään ympäri vuorokauden. Lokakuussa 2020 sähke- ja muut uutislähetykset vuorottelivat vuorokauden mittaan arkipäivisin seuraavasti (suluissa lähetysten kesto):

- **Kello 3.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 4.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 5.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 5.30: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- Kello 6.00: Uutiset (5 minuuttia)
- Kello 7.00: Uutiset (10 minuuttia)
- Kello 8.00: Uutiset (10 minuuttia)
- Kello 9.00: Uutiset (5 minuuttia)
- **Kello 10.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 11.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- Kello 12.00: Uutiset (10 minuuttia)
- **Kello 13.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 14.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 15.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- Kello 16.00: Uutiset (10 minuuttia)
- Kello 17.00: Uutiset (10 minuuttia)
- **Kello 18.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 19.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 20.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 21.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- Kello 22.00: Uutiset (5 minuuttia)
- **Kello 23.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 00.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**
- **Kello 1.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**

- **Kello 2.00: Sähkeutiset (2 minuuttia)**

Tämän tutkielman lähdeaineistona ovat sellaiset radiosähkeet, jotka on lähetetty Yle Radio Suomessa nimenomaan edellä lihavoitujen 2-minuuttisten lyhyiden sähkeutislähetysten osana.

Sähkeutisten rakenteen tutkiminen on perustelua, sillä vaikka uutiskieltä onkin tutkittu, juuri tämä tutkimuskysymys on toistaiseksi ollut lähestulkoon käsittelemättä huolimatta siitä, miten merkittävästä tekstilajista on kyse. Sähkeutisia esittävä Yle Radio Suomi on Suomen kuunnelluin radiokanava. Esimerkiksi kesä–elokuussa 2020 yli 1 600 000 suomalaista kuunteli sen ohjelmia – ja uutisia siinä sivussa – viikossa vähintään 15 minuutin ajan. Se oli 34 prosenttia koko väestöstä, jos huomioidaan vain 9-vuotiaat ja sitä vanhemmat kansalaiset (Kansallinen radiotutkimus 2020).

Uutisia pidetään usein yhtenä Yleisradion päätehtävistä. Ylen toimintaa säätelee laki, jonka nimi on laki Yleisradio oy:stä (22.12.1993/1380). Sen 7. pykälässä linjataan, mitä kuuluu Yleisradion niin sanottuun julkiseen palveluun. Vaikka pykälässä ei mainitakaan uutisia suoraan, sen seitsemästä kohdasta ensimmäisessä todetaan, että Yleisradion tulee ”tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia”. Muun muassa Helsingin yliopiston viestinnän tutkija Kari Karppinen on todennut, että Yleisradiolla on merkittävä asema kansalaisten viestinnällisten oikeuksien toteutumisessa (Karppinen 2020).

Radion sähkeutiset ovat siis suomalaisille hyvin tuttu ja merkittävänä pidetty tekstilaji, jonka tarkoituksena on välittää tietoa. Tutkielmani ytimessä on se, millaisin kielellisin keinoin uutisen sisältämä tieto esitellään tekstin vastaanottajalle ja miten informaatio etenee lyhyen sähkeen aikana.

Seuraavaksi esittelen ensin radion sähkeutisten historiaa ja pohdin, muodostavatko radiosähkeet tekstin, jota tekstintutkimuksen keinoin ylipäätään voi tutkia. Sen jälkeen esittelen tutkimuskysymyksen ja syyn sen valintaan sekä aineiston. Sitä seuraa varsinainen analyysi ja johtopäätökset.

2 Sähkeutisten taustaa

Ennen tutkimuskysymyksen ja aineiston esittelyä on syytä tarkastella, minkälainen kulttuurillinen tausta radion sähkeutisilla, sillä se luonnollisesti vaikuttaa siihen, millaiseksi sähkeutiset ovat nykyään kehittyneet. Pohdin lyhyesti myös sähkeutisia tekstinä ja tekstilajina.

2.1 Sähkeutisten historia

Tässä alaluvussa luon katsauksen sähkeutisten pitkään historiaan selventääkseni, millaista kulttuurillista jatkumoa nykyiset sähkeutiset edustavat ja miten vuosien varrella sähkeiden rakennetta ja kieltä on pyritty ohjaamaan. Tiedot pohjautuvat teoksiin Yleisradion historia 1926–1949 (Lyytinen & Vihavainen 1996) ja Yleisradion historia 1949–1996 (Salokangas 1996) sekä lähdeluettelon lopussa mainittuihin verkkoartikkeleihin.

Radiouutisilla on Suomessa pitkät perinteet. Suomen Tietotoimiston sähkeiden lukeminen radiossa aloitettiin jo 1920-luvulla. Uutislähetysten määrät kasvoivat vähitellen: 1950-luvulla suomenkielisiä uutislähetystyksiä oli päivässä viisi, 1960-luvulla jo viisitoista. Yleisradio perusti oman radiouutisten toimituksen 1960-luvulla, ja kaupallinen radio tuli mukaan omine uutisineen 1980-luvulla.

Uutisten välittäminen on kuulunut Yleisradion velvoitteisiin yhtiön perustamisesta vuonna 1926 lähtien. Vuoden 1926 yhtiöjärjestyksessä velvoite ilmaistaan toteamalla yhtiön yhdeksi päämääräksi ”hyödyllisten tiedonantojen toimittaminen”.

Ylen radiolähetykset alkoivat syyskuussa 1926. Aluksi Suomen Tietotoimisto eli STT koosti Suomesta ja ulkomailta saamastaan aineistosta yhden päivittäisen uutiskatsauksen, jonka Yleisradion kuuluttaja luki iltalähetysten loppuksi kello 21.45.

Vuonna 1927 kokeiltiin lyhytaikaisesti menetelmää, jossa STT:n uutiset luettiin suoraan Tietotoimistosta. Runsaan kuukauden kuluttua uutiset palautettiin Ylen kuuluttajien luettaviksi. Sama kokeilu toistettiin kymmenen vuotta myöhemmin.

Samana vuonna 1927 aloitettiin iltapäivä uutiset, jotka luettiin viikonpäivästä riippuen joko kello 18.00 tai 18.50. Näissä lähetyksissä kuuluttaja luki iltapäivälehtien tärkeimmät uutiset.

Ensimmäisten vuosien aikana Yleisradiossa harmiteltiin, että STT:n toimittama uutismateriaali soveltui huonosti radiossa luettavaksi – se kun oli samaa sisältöä, joka toimitettiin lehdistöllekin. Tekstit sisälsivät suuria lukuja ja monimutkaisia lauseita.

Elokuun lopussa 1928 alkoivat päivä uutiset kello 12.45 kaikkina arkipäivinä, sisältö STT:n toimittamana. Vuonna 1930 Yleisradio sai kirjallisen ehdotuksen radiouutisten parantamiseksi STT:n toimittajalta Viljo Jurmolta. Jurmo ehdotti, että Yle palkkasi toimittajan, joka valvoisi radiouutislähetysten laatua sekä muun muassa sitä, ettei samaa uutista toistettu sellaisenaan seuraavana päivänä, mitä oli sattunut usein. Jurmon mukaan radiouutisten tulisi olla erimuotoisia kuin sanomalehdessä: asiallisen lyhyitä. Laajemman selostuksen tapahtuneesta kuulijat saisivat sanomalehdestä. Seuraavana vuonna Yle palkkasi uutiskatsausten toimittajaksi Yrjö Katajan.

Palautetta antoi myös Yleisradion ohjelmapäällikkö Ilmari Heikinheimo. Hän arvosteli radiouutisia siitä, että uutinen saattoi edetä pitkälle ennen kuin kuulija pääsi perille, mitä uutinen koski. Heikinheimon mukaan uutinen tulisi aloittaa iskusanalla kuten Ruotsin yleisradiossa toimittiin.

Koska STT:n ja Ylen yhteispeli ei toiminut parhaalla mahdollisella tavalla, vuosien aikana kypsyi Ylessä toive aloittaa oma uutistoiminta. Muun radio-ohjelmiston lomaan alettiin ensin tuottaa uutisten kaltaista sisältöä, kunnes vuonna 1965 Yleen perustettiin varsinainen uutispäällikön vakanssi. Tehtävään palkattu Ralf Friberg kävi opintomatkoilla muun muassa Ruotsissa, Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Italiassa tutkimassa paikallisia uutistuotantoja.

Ensimmäinen Ylen oma uutislähetys lähetettiin 5. syyskuuta 1965 toimittaja Ari Valjakan lukemana. Aluksi Ylen uutislähetykset olivat kolme- tai viisiminuuttisia – STT:n uutislähetykset jatkoivat rinnalla. Kuuntelijoille ei korostettu, kumpi toimitus oli toimittanut seuraavaksi kuultavat uutiset.

Yleisradion historiikissa kerrotaan, kuinka Ylen omien radiouutisten aloittaminen kirvoitti huolta joissain kansalaisissa. Kulttuurilehden yleisöpalstalla pohdittiin, mitä käy, jos Ylen uutiset korvaavat STT:n uutiset kokonaan:

”Jos noin kävisi, kenties koittaa aika, jolloin kaipaamme ästeeten verkkaista lukutaitoa, sen puisevia uutistekstejä, jotka panevat kuuntelijan reseptiiviset kyvyt koetukselle; koko uutistenlukemistoimituksen ikävystyttävää pyhyyttä.”

Ylen uutisten lukutapaa hiottiin sisäisten palautekokousten ja äänenhuollon ammattilaisten pitämien harjoitusten avulla. Kun Ylen omia radiouutisia oli tehty vuoden verran, uutispäällikkö Friberg katsoi, että ne olivat tulleet kuuntelijoille jo niin tutuiksi, että oli mahdollista ”siirtyä uusille linjoille ja kehittää vieläkin puheenomaisempi ja iskevämpi esitystyyli”. Friberg antoi palautetta uutisia lukeville toimittajille milloin liian paperisesta kielestä, milloin uutisen kärjen hukuttamisesta syvälle tekstiin.

Uutistoimitukselle laadittiin Yhdysvalloissa käytössä olleen tyylikirjan mukaiset radiouutisen kirjoittajan ohjeet. Sähkeen tuli olla selkeästi rakennettu, ja perusasiat tuli mainita usealla eri tavalla, jotta asia tulee ymmärretyksi ensimmäisellä kuuntelukerralla. Virkkeet tuli liittää toisiinsa hyvällä asiajärjestyksellä eikä niinkään aasinsilloilla.

Ohjeistuksen uusitusversiossa vuonna 1972 määriteltiin jopa, mitä uutinen tarkoittaa: ”Uutinen on uutta tietoa sisältävä tiedonanto äskettäin tapahtuneesta tai esille otetusta asiasta.”

STT:n uutiset jatkuivat Ylen kanavilla Ylen omien uutisten rinnalla vuoteen 2003 asti. Neljä vuotta myöhemmin Yle luopui myös käyttämästä STT:n sisältöä omissa uutisissaan ja luotti pelkästään omaan uutistuotantonsa sekä ulkomaisilta uutistoimistoilta ostamaansa materiaaliin. Yle kuitenkin palasi STT:n sisältöasiakkaaksi jälleen vuonna 2017.

Kaupallinen radiotoiminta alkoi 1980-luvun puolivälissä. Monilla pienkanavilla oli omia uutistoimittajiaan, jotka toimittivat uutisia omalta alueeltaan. Vuonna 1996 Suomen Uutisradio Oy sai valtakunnallisen kaupallisen toimiluvan uutispainotteiselle radiokanavalle. Kanava aloitti seuraavana vuonna nimellä Radio Nova. Nykyisin

kaupallisten radiokanavien lyhyet uutislähetyskset joko ostetaan STT:ltä tai toimitetaan yhteistyössä muun kaupallisen median, esimerkiksi Iltalehden kanssa.

Radion sähkeutisten kieleen on vaikuttanut alan sisäisen kehityksen lisäksi viestinnän ja journalismin koulutus, jota ovat tarjonneet niin yliopistot kuin yksityiset toimijat, joista mainittakoon Sanoman toimittajakoulu.

Yksi tunnetuista radioalan oppikirjoista on Kujala–Lahti–Tammisen ”Radiotyön perusteet – johdatus suoran lähetysten tekemiseen” (Gaudeamus 1999). Siinä opetetaan radiosähkeutisista seuraavasti:

- Lauseiden on oltava lyhyitä
- Lauseiden on oltava yksinkertaisia ja suoraviivaisia
- Lauserakenteen pitää noudattaa puhutun kielen rakennetta
- Ei liikaa tietoa yhteen lauseeseen – jaa tieto useampaan osaan
- Ensimmäisen lauseen tulee vastata kysymyksiin kuka ja mikä
- Seuraavaksi vuorossa ovat missä ja milloin
- Myöhemmin kerrotaan miten ja miksi.

Radiouutisilla on siis satavuotinen historia, minkä lisäksi vaikutusta on varsinkin alussa ollut sanomalehtien uutiskielellä, joka puolestaan juontaa Suomessa juurensa 1700-luvulle. Radiouutisten kieltä ja rakennetta on ohjattu aluksi varsinkin toimitusten sisäisesti ja myöhemmin alan koulutuksen ja kirjallisuuden kautta. Ohjauksessa pääpaino on ollut siinä, että radiouutisen rakenne on yksinkertainen siten, että tärkein tieto tulee kuulijalle heti selväksi.

2.2 Radiosähkeet tekstinä

Seuraavaksi tarkastelen sitä, ovatko radion sähkeutiset ylipäätään sellainen kokonaisuus, jota voisi tutkia tekstintutkimuksen menetelmin.

Ensin tulee huomioida, että vaikka radion sähkeutisten lähettämisen ja vastaanottamistapana on puhe, sähkeutista voidaan pitää **tekstinä** sanan kielitieteellisessä

merkityksessä. Tieteen termipankin mukaan teksti on ”sanojen, lauseiden tai lausumien muodostama yhtenäiseksi tulkittavissa oleva merkityskokonaisuus puhutussa, viitotussa tai kirjoitetussa kielenkäytössä” (Tieteen termipankki).

Tarkemmin sanottuna radiosähkeet ovat kirjoitetun tekstin ääneen lukemista eli **lukupuhuntaa**. Lähetyksen toimittaja kirjoittaa sähkeet tietokoneella ja lukee ne sanasta sanaan ääneen suorassa radiolähetyksessä. Vastaanottaja ottaa tekstin vastaan vain kuultuna. Ilmaisun tulee olla lyhyttä ja tiivistä, jotta viesti välittyy yhdellä kuuntelulla. (Kujala–Lahti–Tamminen 1999: 50.)

Kyse on **instituutionaalisesta lukupuhunnasta**, jollaista on myös juhlapuheen, esitelmän tai muun etukäteen kirjoitetun tekstin ääneen lukeminen. Tämä on erotuksena **ei-instituutionaalisesta lukupuhunnasta**, jollaista on esimerkiksi satukirjan tai sanomalehden ääneen lukeminen epämuodollisessa tilanteessa. (Tieteen termipankki.)

Tähän tutkielmaan olen litteroinut aineistona olevat sähkeutiset, mutta pyydän lukijaa muistamaan, että aineisto on alun perin julkaistu vain ääneen puhuttuna.

3 Tutkimuskysymys

Tässä tutkielmassa tarkastelen radiouutisten informaatorakennetta ja teemankuljetusta. Kuten edellä kävi ilmi, hyvän radiouutisen ja uutisen ylipäättään tärkeimpänä tehtävänä on välittää uutta tietoa. Kielentutkimuksen kannalta on kiinnostavaa, millaisilla kielellisillä keinoilla radiosähkeessä voidaan esitellä uusi tieto ja siihen liittyviä lisätietoja, kun käytettävissä on vain muutama virke ja kaiken tulee olla niin yksinkertaista, että vastaanottajan on helppo ymmärtää tiedot kertakuulemalta.

Jotta radiosähkeen erilaiset rakenteet ja kielelliset valinnat tulisivat laajasti selvitettyä, olen koonnut aineiston Ylen radiouutislähetyksistä, jotka esitettiin tammi–helmikuussa 2020. Lähetyksiä olen poiminut kaikilta viikonpäiviltä sekä eri vuorokaudenajoilta. Lähetysten toimittajat vaihtelevat. Aineisto koostuu on 51 sähkölähetyksestä, joista kukin sisältää yleensä kolme, toisinaan jopa viisi sähkettä. Yhteensä sähkeitä on kaikkiaan 158. Esittelen aineiston tarkemmin seuraavassa luvussa.

Suomen kielen oppiaineessa on tutkittu aiemmin uutiskieltä sekä lukupuhuntaa, mutta radiouutisten kieleen on tartuttu harvemmin. Esittelen seuraavaksi oman pro gradu -tutkielmani kannalta tärkeitä tutkimuksia:

- Hanna-Maija Nikkasen pro gradu Raiskausuutisen makrorakenne ja referoinnin keinot (HY, 2008)
- Päivi Toivion pro gradu Uutinen kohtaa uuden tekniikan. Sähköisten uutisten tarkastelua mediaperheen eri viestimissä (HY, 2004)
- Ritva Pallaskallion pro gradu Kertova tempus: finiittiverbien aikamuodot katastrofiuutisissa 1892-1994 (HY, 2002)
- Hanna-Leena Mäkisen pro gradu Langaton viestintä uutismuodon muokkaajana (HKKK, 2001)
- Juhani Lassilan pro gradu Televisiouutisten profiloituminen: uutisdiskurssi Ylen, MTV3:n ja Nelosen tv-kanavilla (HKKK, 1999)
- Petteri Kinnusen pro gradu Pakattua tietoa: television urheilu-uutisissa esiintyviä partisiippiattribuuttiausekkeitä (OY, 1997)
- Johanna Hulkon pro gradu Yksi uutinen, monta ääntä - referaatti uutistekstissä intertekstuaalisen teorian näkökulmasta (HY, 1997)
- Tanja Huotarin pro gradu Television uutiskielen emotionaalisuus ja viihteellisyys (JY, 1996)
- Susanna Eriksson-Lampun pro gradu Onnettomuus uutisten sisällön merkityksistä (HY, 1996)
- Eija Mikkolan laudatur-työ Yleisradion ja MTV:n TV-uutisten virkerakenteet (JY, 1989)
- Mia Faleniuksen laudatur-työ Yleisradion tv-uutisten puhutut ja kirjoitetut jälkiotsikot katsoja-kuulijan kannalta (HKKK, 1987)
- Marja-Liisa Kaloisen laudatur-työ Tiedotteiden perusteella laadituista lehti uutisista (HKKK, 1984).

Suoraan radion uutiskielestä on tehty seuraavat kaksi vanhaa tutkimusta:

- Kalevi Pirttikosken laudatur-työ Radion uutiskieli (OY, 1988)

- Helena Piskosen laudatur-työ Television ja radion uutiskielen virkerakenteista (HY, 1977).

Lyhyen sähköuutisen sanotaan noudattavan uutisen perusrakennetta rakennetta puhtaimmillaan (Kujala–Lahti–Tamminen 1999: 50). Perusrakenne on ns. kärjellään seisova kolmio: ensin kerrotaan uutisarvoisin asia ja sitten vähemmän tärkeitä, täydentävät tiedot tärkeimmästä vähiten tärkeään. Uutinen siis sisältää useita uusia informaatioita, jotka esitellään yksi kerrallaan uutisarvoisuusjärjetyksessä.

Tämä johtaa tutkielmani huomion kohteeseen, joka on **sähköuutisten informaationkulku**: se, miten tuttu ja uusi informaatio annostellaan uutisen etenemisen ja lauserakenteen kannalta. Analysoin informaatorakennetta **teemankuljetuksen** kautta.

4 Aineisto

Kokosin aineiston litteroimalla Yle Radio Suomessa esitettyjä sähköuutislähetystyksiä tammi–helmikuussa 2020. Valitsin 51 lähetystä siten, että ne edustavat kattavasti eri viikonpäiviä ja kellonaikoja. Ensimmäinen aineistoon kuuluva lähetys esitettiin maanantaina 13. tammikuuta 2020, viimeinen perjantaina 21. helmikuuta 2020. Samalta päivältä poimin yhden aamulla, yhden päivällä ja yhden illalla esitetyn lähetysten.

Sähkellähetketykset sisältävät yhteensä 158 sähkettä. Kukin lähetys sisältää 2–5 sähkettä seuraavasti:

Taulukko 1. Sähkeiden lukumäärä sähkeutislähetysessä

Sähkeiden lukumäärä	Esiintymät 51 lähetysessä	Osuus kaikista lähetysistä
2 sähkettä	6 lähetystä	11,76 %
3 sähkettä	35 lähetystä	68,63 %
4 sähkettä	9 lähetystä	17,65 %
5 sähkettä	1 lähetys	1,96 %

Tyypillisin sähkeutisten mitta on kolme sähkettä. Yli kaksi kolmasosaa lähetysistä sisälsi kolme sähkettä.

Kukin sähke puolestaan sisältää 2–7 virkettä seuraavasti:

Taulukko 2. Virkkeiden lukumäärä radiosähkeessä

Virkkeiden lukumäärä	Esiintymät 158 sähkeessä	Osuus kaikista sähkeistä
2 virkettä	3 sähkettä	1,90 %
3 virkettä	37 sähkettä	23,42 %
4 virkettä	51 sähkettä	32,28 %
5 virkettä	38 sähkettä	24,05 %
6 virkettä	18 sähkettä	11,39 %
7 virkettä	11 sähkettä	6,96 %

Yleisin sähkeutisen mitta on 4 virkettä, sillä noin joka kolmas sähke on sen mittainen. Lähes 80 prosentissa sähkeistä on 3–5 virkettä. Seitsemän virkettä näyttäisi olevan radiosähkeen enimmäispituus, ja sekin varsin harvinainen mitta.

Muutamit sähkeet sisälsivät toimittajan lukemien virkkeiden lisäksi haastateltavan lausunnon, joka soitettiin tallenteelta. Haastateltavan lausunnot puhekielisempiä kuin toimittajan sähkeessä käyttämä kieli. Olen litteroinut lausunnotkin mukaan aineistoon, mutta jätän ne huomioimatta analyysissäni, sillä keskityn varsinaisen uutissähketekstin teemankulkuun. En siis laske niitä mukaan esimerkiksi edellä esittämääni virkkeiden lukumäärään.

Alla on esimerkki tyypillisestä radiosähkeestä:

Venäjän presidentti Vladimir Putin pitää tänään vuotuisen puheensa kansakunnan tilasta. Puhetta saapuu perinteisesti kuulemaan poliitikkojen lisäksi maan korkein eliitti hallinnosta, oikeuslaitoksesta, asevoimista ja kirkosta. Putin pitää puheensa Maneesi-näyttelyhallissa Moskovassa. Tapahtumaa seuraamaan on ilmoittautunut Kremlin mukaan lähes 1 000 toimittajaa ja kuvaajaa.

Aineistooni kuuluvien radiosähkeiden aiheet käsittelevät tammi–helmikuun 2020 ajankohtaisia tapahtumia Suomesta ja ulkomailta. Monet uutisaiheet esiintyvät vain kerran, kun taas osaa aiheista käsitellään usean päivän lähetyksissä. Aineiston keruun ajankohtana toistuviin aiheisiin kuuluivat muun muassa koronavirus, työehtoneuvottelut, lakot, ulkoministeri Pekka Haaviston tutkinta sekä Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpiin liittyvät tutkimukset.

5 Teoreettinen viitekehys

Kuten 2. luvussa todettiin, vaikka radiouutiset ovatkin puhuttua kielenkäyttöä (tarkemmin: lukupuhuntaa), ne ovat **tekstejä** sanan kielitieteellisessä merkityksessä, jonka mukaan teksti ei tarkoita pelkästään kirjaimia paperilla tai tietokoneen ruudulla vaan se voi olla myös puhuttu merkityskokonaisuus. Näin ollen radiouutisia voi tutkia **lingvistisen tekstintutkimuksen** menetelmin.

Fennistinen tekstintutkimus on saanut paljon vaikutteita systeemis-funktionaalisesta kieliteoriasta (Halliday 1994, Martin 1997), jossa tekstejä määritellään niiden funktioiden kautta. Myös tämä lähestymistapa tukee sähkeutisten tekstisyyttä: niiden voidaan katsoa

täyttävät systeemis-funktionaalista kieliteoriassa esitetyt tekstin kolme metafunktiota (Shore 2012: 160–161).

Ideationaalinen metafunktio on se, miten tekstillä luodaan kuvaa ympäröivästä maailmasta. Sähkeutiset toteuttavat tätä varsin tyypillisellä tavalla eli panemalla tekstissä ilmi aktiivisia toimijoita ja käyttämällä aktiiviverbejä. Näin ollen sähkeutiset edustavat ennen kaikkea ideationaalisen metafunktion eksperimentaalista alafunktiota.

Interpersoonaisella metafunktiolla puolestaan tarkoitetaan tekstin synnyttämiä sosiaalisia suhteita. Sähkeutisissa on selvä epäsymmetriä neutraalin ja objektiivisen lähettäjän sekä vastaanottajan välillä. Yleensä tämä ei ole tekstissä ilmipantuna, mutta silloin kun on, lähettäjään tai vastaanottajaan viitataan kolmannella persoonalla. Esimerkiksi viestin lähettäjä (Ylen uutistoimitus) viittaa itseensä kolmannella persoonalla lauseessa *Yle seuraa tilannetta*. Vastaanottajaan viitataan tässä esimerkissä:

Eduskunnassa on juuri alkamassa keskustelu vanhustenhoidon sitovasta hoitajamitoituksesta. Hallituksen esittämä 0,7 mitoitus tarkoittaisi käytännössä sitä, että jokaista kymmentä hoidettavaa kohden hoivakodissa pitäisi olla seitsemän hoitajaa. Oppositio nostanee keskustelussa esiin ainakin esitykseen liittyvät kustannukset. Keskustelua voi katsoa suorana Yle Areenassa.

Viimeinen virke kertoo kuuntelijalle, että hän voi katsoa eduskunnan keskustelua verkkolähetyksen kautta. Kuuntelijaa ei kuitenkaan puhutella suoraan *voit katsoa-* tai *voitte katsoa-* ilmauksilla, vaan häneen viitataan nollasubjektilla.

Tekstuaalinen metafunktio liittyy suoraan itse tekstiin, ei ulkopuoliseen maailmaan ja suhteisiin kuten kaksi edellä mainittua. Tekstuaalisen metafunktion näkökulmasta teksti rakentaa sisäistä koheesiota kielellisillä valinnoilla, kuten teemankululla. Tämä on näkökulma, johon erityisesti keskityn analyysissä. Toisaalta kolmea metafunktiota ei ole mahdollista kokonaan erottaa toisistaan.

5.1 Tekstityyppi, tekstilaji

Koska radion sähköuutiset ovat teksti, seuraavaksi on paikallaan tarkentaa, millaisesta tekstistä on kyse. Anneli Kauppinen ja Leena Laurisen (1984: 16–18) mukaan asiatekstejä voi tarkastella viidestä teoreettisesta lähtökohdasta, joita ovat

- tekstityyppi
- merkityssuhteet
- temaattinen rakenne
- kokonaisrakenne
- teksti typografisena kokonaisuutena.

Perehdyn tekstityypin, merkityssuhteiden ja temaattisen rakenteen teoriaan seuraavissa alaluvuissa. Kokonaisrakennetta käyn läpi analyysin yhteydessä. Typografiaan en tässä tutkielmassa perehdy, koska se ei lukupuhuntana esitetyissä teksteissä ilmene suoraan vastaanottajalle.

5.1.1 Tekstityyppi

Egon Werlichin (1976) klassiseen jakoon nojaten Kauppinen ja Laurinen (1984: 23–29) jakavat tekstit karkeasti viiteen tekstityyppiin:

- instruktiivinen eli ohjaava
- deskriptiivinen eli kuvaileva
- narratiivinen eli kertova
- ekspositorinen eli erittelevä
- argumentoiva eli arvioiva.

Uutisten tarkoitus on kertoa mitä maailmassa tapahtuu ajankohtaisesti ja faktapohjaisesti (Kunelius 1999: 18). Uutinen ei siis ota kantaa eikä ohjaa lukijaansa, joten edellämämainituista tekstityypeistä kaksi istuu huonosti radiouutissähkeiden tekstityypiksi: instruktiivinen tekstityyppi, joka ohjaa lukijaa toimintaan, ja argumentoiva tekstityyppi, joka välittää kirjoittajan arvion tekstin kohteesta.

Uutisissa on jonkin verran deskriptiivistä tekstityyppiä, joka esittää havaintoja pysyvästä kohteesta staattisin verbein, sekä ekspositorista tekstityyppiä, joka erittelee ilmiötä kuvailevin lausein tuloksenaan analyysi tai synteysi. Parhaiten uutissähkeille sopii kuitenkin narratiivinen eli kertova tekstityyppi – sanotaanhan usein, että uutinen on parhaimmillaan kuin pieni tarina.

Narratiiviselle tekstile olennaista on, että tapahtumat sijoitetaan aikajatkumoon (Pallaskallio 2013). Adverbit ja adverbialit ilmaisevat aikaa tai paikkaa, ja verbit ovat yleensä muutosverbejä. Alla esimerkki aineistostani:

Ainakin viiden ihmisen kerrotaan kuolleen Euroopassa kuluvan vuorokauden aikana riehuneen Ciara-myrskyn seurauksena. Kuolemaan johtaneita onnettomuuksia on sattunut puiden kaatumisista, rakenteiden paiskautumisista ihmisten päälle ja veneen kaatumisesta. Ciara-myrsky on myös tuhonnut omaisuutta, aiheuttanut liikennekaaoksia ja katkonut sähköjä eri puolilla Eurooppaa. Luoteis-Euroopassa peruttiin myrskyn vuoksi satoja lentoja ja junavuoroja.

Sähke sisältää useita muutosverbejä tai niistä johdettuja deverbaaleja substantiiveja predikaattina tai predikaatin täydennyksenä: *kuolleen, kaatumisista, paiskautumisista, kaatumisesta, tuhonnut, katkonut, peruttiin*. Aikajatkumolle sijoittamista auttavat *kuluva vuorokauden aikana* -rakenne sekä imperfektin ja perfektin vaihtelut (Pallaskallio 2013).

Näyttelijä Juha Muje on kuollut. Hän oli 69-vuotias. Muje työskenteli Kansallisteatterissa vuodesta 1997 alkaen, ja hän jäi eläkkeelle vuonna 2013. Hänen viimeinen roolinsa Kansallisteatterissa nähtiin Pirkko Saision ja Jussi Tuurnan teoksessa Musta Saara. Muje oli tunnettu myös elokuvista ja tv-sarjoista.

Edellä on esimerkki siitä, että toisin kuin monet muut narratiivit kuten sadut, uutinen ei etene vanhimmasta tapahtumasta uusimpaan vaan nykyhetkestä aloittaen ja aikajatkumolla edestakaisin liikkuen:

- *Näyttelijä Juha Muje on kuollut.* (Nykyhetki)
- *Hän oli 69-vuotias.* (Vajaa vuorokausi sitten)

- *Muje työskenteli Kansallisteatterissa vuodesta 1997 alkaen, (Vuodet 1997–2013)*
- *ja hän jäi eläkkeelle vuonna 2013. (Vuosi 2013)*
- *Hänen viimeinen roolinsa Kansallisteatterissa nähtiin Pirkko Saision ja Jussi Tuurnan teoksessa Musta Saara. (Vuosi 2018)*
- *Muje oli tunnettu myös elokuvista ja tv-sarjoista. (1970–2010-luvut)*

Narratiiviselle tekstityypille ominaista on, että tekstissä esiintyvät teemat ovat kiinteässä yhteydessä tekstin otsikkoon. Kauppisen-Laurisen esimerkkitekstissä otsikkona on *Afrikan itsenäistymisvyöry* ja teemoina *Afrikassa, siellä, ne* (suuret muutokset), *islaminuskoisten kansojen keskuudessa syntyneet kansallisuusliikkeet* ja *itsenäistymisen vyöry*.

Uutissähkeellä otsikkoa ei ole ilmipantuna, mutta sellaiseksi voi mieltää itse tapahtuman, josta uutinen kertoo (tekstinulkoinen viittaus). Toisaalta voi ajatella, että uutissähkeen ensimmäinen virke on sen otsikko (tekstinsisäinen viittaus).

Yhdysvaltain senaatti on hyväksynyt uuden Pohjois-Amerikan vapaakauppasopimuksen, jonka maa on neuvotellut yhdessä Kanadan ja Meksikon kanssa. Sopimuksen on tarkoitus korvata aiempi NAFTA-sopimus. Vapaakauppasopimus yhdisti harvinaisella tavalla demokraattien ja republikaanien rivit sekä edustajainhuoneessa että senaatissa.

Edellä on yksinkertaisin esimerkki narratiivisen tekstin teemojen kiinteästä yhteydestä otsikkoon. Jos otsikoksi ajatellaan ensimmäinen lause (*Yhdysvaltain senaatti on hyväksynyt uuden Pohjois-Amerikan vapaakauppasopimuksen*), kaikkien sitä seuraavien lauseiden teemapaikalla on rakenne, joka viittaa uuteen vapaakauppasopimukseen (teemapaikasta alaluvussa 6.2).

Labovin (1972) mukaan narratiivin tyypillinen rakenne-elementti on abstrakti. Ensimmäistä virkettä voisikin usein pitää uutistapahtuman tiivistävä abstraktina. Ensimmäinen virke tosin saattaa itsekkin kommentoida tapahtumaa tiivistyksen lisäksi.

5.1.2 Tekstilaji

On myös syytä todeta, että radion sähkeutisten voidaan katsoa muodostavan oman tekstilajinsa eli genren. Tekstilajin tunnistaa siitä, että siihen kuuluvilla teksteillä on toistuva rakenne, päämäärä, kohdeyleisö ja sisältö. Siinä on eri tavoin pakollisia vaiheita, joilla on vakiintuneita järjestyksiä. (Mäntynen, Shore, Sulin 2006; Tieteen termipankki.)

Edellä mainitut piirteet pätevät hyvin radiouutisiin. Niitä julkaistaan säännöllisesti (tasatunnein) vakiintuneilla julkaisualustoilla (radiossa ja internetissä). Kuten 1. luvussa totesin, sähkeutisen rakenne on vakiintunut 3–5 virkkeen mittaiseksi. Utissähkeen päämäärä (välittää tietoa maailman tapahtumista) on yleisesti tiedossa, ja Ylen osalta se on jopa laissa määritelty. Kohdeyleisönä ovat suomen kieltä ymmärtävät ihmiset, joilla on mahdollisuus vastaanottaa radiolähetystyksiä tai kuunnella uutisia verkon kautta. Kohdeyleisön määrää ja ominaisuuksia mitataan radion kuuntelijatutkimuksilla. Sisältö on ainoa genren ominaisuuksista, joka sähkeutisilla ei ole kovin tarkkarajainen eikä ennaltatiedettävissä, tosin sisältö ei ole genren määrittelyssä keskeinen kriteeri. Radiouutisten sisältöön kuuluvat kaikki uutisarvoiset ajankohtaiset tapahtumat. Käytännössä politiikan, talouden, onnettomuuksien ja kulttuurin aiheet esiintyvät sähkeutisissa useimmin.

Systeemis-funktionaalisen kielentutkimuksen mukaan (Bawarshi & Reif 2010; Halliday 1978, Eggins & Martin 1997) genre toimii kulttuurikontekstissa yhdistäen kulttuurin tilanteeseen. Tämäkin piirre on tärkeä radiouutisissa. Koska sähke koostuu vain muutamasta virkkeestä, ei tilaa ole kertoa kokonaisvaltaisesti, millaiseen kulttuurilliseen kehykseen uutisen aihe sijoittuu. Vastaanottajalta edellytetään kulttuurikontekstin tuntemista. Toisaalta radiouutiset itsessään ovat osa suomalaista kulttuurikontekstia, tarkemmin sanottuna suomalaista mediakenttää.

Radiouutisia voidaan siis pitää omana tekstilajinaan. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan muodosta täydellistä kuvaa radiouutisista tekstilajina, vaikka muun analyysin lomassa tulenkin analysoineeksi myös tekstilajipiirteitä. Relevantti jatkotutkimuksen kohde voisi siis olla, mitkä muut kuin tässä tutkielmassa mainitut tekijät tekevät radiouutisista oman genrensä ja ilmentävät sen rakenteen vaiheita ja jaksoja sekä miten se vertautuu muihin uutisten alagenreihin kuten lehtiutisiin tai televisiouutisiin.

5.2 Informaation kuljetus tekstissä

Koska tutkin radiouutisten informaationkuljetusta, on paikallaan luoda katsaus siihen, miten informaationkuljetusta on aiemmin kielentutkimuksessa tutkittu.

5.2.1 Teema–reema

Funktionaalisessa lauseperspektiivissä lauseen informaatorakennetta tutkitaan sen perusteella, miten tuttua ja uutta informaatiota ilmaistaan lauseessa. Tällöin lausetta ei tarkastella erillisenä yksikkönään vaan tekstin osana. (Hakulinen–Karlsson 1979: 41.)

Käytännössä kyse on pitkälti sanajärjestyksen (tai pikemminkin lausekejärjestyksen) tutkimisesta. Informaatorakennetta analysioidaan ennen kaikkea käsitteillä **teema** ja **reema**, joista on käytetty myös termejä **topiikki** ja **kommentti**.

Yksi varhaisimpia teoksia, jossa kieltä hahmotettiin teeman ja reeman käsitteiden kautta, on Platonin noin vuonna 360 eaa. kirjoittama Sofisti-dialogi. Teema- ja reema-termejä ei käytetty niiden nykymerkityksessä, mutta jonkinlaista yhtäläisyyttä käyttöjen välille voi hahmottaa. Teoksessaan Platon jakaa sanat toimintaan viittaaviksi **teonsanoiksi** (rh-ema) ja toiminnan suorittajaan viittaaviksi **nimisanoiksi** (onoma). Yhdessä – vähintään yksi kumpaakin – ne muodostavat **väittämän** (logos). Yksinään eivät teonsanat tai nimisanat pysty muodostamaan väittämää. (Platon n. 360 eaa.: 70–71.)

Halliday puolestaan on todennut, että se, miten informaatio jäsennetään puheessa, heijastuu kirjoitukseen (1994: 59–90). Nykyaikaisessa fennistisessä kielentutkimuksessa Hakulinen ja Karlsson (1979) ovat kuvanneet, miten kieltä voi tarkastella paitsi kieliopillisten jäsenten (subjekti, predikaatti, objekti, jne.), myös tekstuaalisten jäsenten perusteella. Tätä nimitetään **funktionaaliseksi lauseperspektiiviksi**. Sen historia ulottuu 1930-luvulle ja ns. Prahan koulukuntaan.

Hakulinen ja Karlsson määrittävät teeman lauseenalkuiseksi substantiivi- tai adverbiaalilausekkeeksi, joka ilmaisee puheenaiheen. Teema kietoutuu osittain subjektin

käsitteeseen: subjektittomissa lauseissa ei välttämättä ole teemaakaan. Toisaalta siinä missä subjekti voi sijaita missä kohdin lausetta tahansa, teema on alkuasemainen. Koska teema merkitsee puhujan lauseeseen valitsemaa puheenaihetta, se on luontevimmin nomini ja vähemmän luontevasti esimerkiksi adverbi tai verbi. (Hakulinen–Karlsson: 160–161.)

Suomenkielisessä lauseessa teeman tunnistaa seuraavista piirteistä (Hakulinen–Karlsson–Vilkuna 1980):

- teema edeltää predikaattiverbiä
- teema on ensisijaisesti päälauseissa
- lauseen teema on merkityssuhteessa tekstin teemaan (epäselvissä tapauksissa määrittävinä ovat tekstin muiden lauseiden teemat)
- joissain lauseissa ei helposti löydy teemaa, toisista löytyy kaksikin.

Reema puolestaan on yleensä lauseen loppuosa, joka koostuu predikaattiverbistä ja siihen liittyvistä nomineista.

Anneli Kauppinen ja Leena Laurinen (1980: 20) lisäävät teeman määrittelyyn vielä seuraavat tekijät:

- teema on tuttu tai odotuksenmukainen edeltävän tekstin perusteella
- teeman edellä voi olla ei-temaattisia aineksia kuten konnektoreita, metatekstiä sekä kontrastoivia tai muita fokuselementtejä.

5.2.2 Annettu–uusi

Teemaan ja reemaan läheisesti liittyvä käsitepari on *annettu–uusi* (tai *tuttu–uusi*).

Uusi informaatio ei välttämättä tarkoita informaatiota, jota lukija ei ole koskaan kuullut. Maria Vilkuna antaa aiheesta esimerkin lauseella, jossa on *New York* reemapaikalla. Kuuluisa kaupunki on lukijalle toki yleistiedon ansiosta ennestään tuttu, mutta esimerkkilauseessa New Yorkin voidaan katsoa uudeksi informaatioksi, koska se pitää tuoda tekstissä esiin eli toteuttaa (actualize, evoke) mainitsemalla sen, jotta siitä tulee

merkittävä (salient). Sen jälkeen siihen voidaan viitata jatkossa tuttuna informaationa. (Vilkuna: 72–73)

Jacques oli ostanut Annelle timanttinauhan mutta hukannut sen New Yorkissa ennen kuin ehti antaa lahjan armaalleen.

Käytän edellä sekä jatkossa lihavointia merkitsemään lauseen teemaa.

Tutkijat ovat määritelleet informaation uutuutta monenlaisin jaoiin ja termein. Yrjö Lauranto on kirjoittanut **uutisarvoisesta** ja **uutisarvottomasta** (mm. Lauranto 2004: 53, 79). Halliday (1994 [1985]: 298) puolestaan käyttää termiä **recoverable** tarkoittaessaan, että tekstin osien viittauskohteet ovat löydettävissä. Firbasin (1992: 21) vastaava termi on **retrievable**. Firbasin (1992: 31–33) ja Princen (1981) mukaan kyse ei ole mustavalkoisesta kahtiajaosta annettuun ja uuteen, vaan osa ilmauksista on siltä väliltä.

Prince (1981: 235) tekee uuden informaation kolmeen alalajiin. **Upouutta** (brand new) on informaatio, joka vaatii esittelyn kuten timanttinauha edellisessä esimerkissä. **Käyttämätöntä** (unused) taas on informaatio, joka vaatii aktivoinnin kuten New York.

Pääteltävää (inferred) on puolestaan informaatio, joka toisaalta on uutta mutta jonka voi kytkeä aiemmin mainittuun, jolloin sitä ei tarvitsekaan esitellä uutena. Jos edellisen esimerkklauseen jälkeen puhuttaisiin esimerkiksi hinnasta, sen voisi tuoda esiin johtopäätöksellisesti tuttuna informaationa, koska edellä on mainittu, kuinka Jacques osti timanttinauhan.

5.3 Sidoskeinot

Kuten edellä on todettu, teeman määrittelyssä keskeistä on yhteys edeltävään tekstiin sekä tekstinulkoiseen maailmaan. Kuten Kauppinen ja Laurinen (1984) toteavat, yksi tunnetuimmista esimerkeistä on pronomini *hän*, jolle aina tulee löytyä korrelaatti edeltävästä tekstistä tai tilanneyhteydestä.

Nils-Erik Enkvist (1975: 32–55) on lähestynyt aihetta **tekstijakson** ja **sidoksen** käsitteiden kautta. Hän määrittelee tekstijakson sellaiseksi tekstinosaksi, joka sidostuu kielellisesti määriteltävän koheesiokeinon avulla.

Tällaisia koheesiokeinoja ovat ns. sidosjäsenet. Ne ovat tärkeitä, sillä jos jostain lauseesta puuttuu sidosjäsen eli lause ei ole lainkaan sidoksissa tekstijakson muihin lauseisiin, syntyy tekstin koheesioon aukko. Sidosjäsen sidostuu toisen lauseen sidosjäseneseen, ja yhdessä ne muodostavat sidosjäsenjoukon.

Tekstijaksot ovat usein päällekkäisiä ja limittäisiä. Jotkut jaksojen rajat ovat muita tärkeämpiä: sellaisella rajalla tapahtuu ortografiassa usein kappalejako.

Viittaussuhteita ovat muun muassa:

- taaksepäin viittaava eli anaforinen
- eteenpäin viittaava eli kataforinen
- tekstin ulkopuolelle viittaava eli eksoforinen
- viitteisyys tekstiin, tilanteeseen tai yhteiseen tietoon
- identtisyys eli samaviitteisyys eli koherenssi (sen osia ovat toisto, korvaaminen ja poisto)
- yhteisviitteisyys (sen osia ovat vastakohtaisuus eli antonymia, sisältyvyys eli hyponymia, semanttinen rinnasteisuus eli paronymia, implikaatio eli indeksaalinen viittaussuhde).

Anneli Kauppinen ja Leena Laurinen (1980: 20–21) toteavat, että tekstin kaikkien nominien tarkka merkitys käy ilmi vasta kontekstista. He katsovat ilmausten merkitysten syntyvän sidoskeinojen, tarkoitteen ja kytkeäkeinojen kautta.

Sidoskeinoja ovat pronominaaliset ainekset, toisto, ellipsi, synonyymit, parafrasit, komparatiiviset ainekset, abstraktit yleisnimit ja käsitteiden muodostamat merkityskentät. Abstraktien yleisnominien merkitys tarkentuu vasta kontekstista eli sellaisia ovat esimerkiksi *seuraus*, *tilanne*, *vaikutus*, *muutos*.

Kauppinen ja Laurinen lisäävät – Vilkunan (1980) esimerkkiin viitaten –, että käsitteen suhde todellisuuteen ei aina selviä pelkästään sidoskeinojen avulla. Esimerkin mukaisesti tekstissä esiintyvä *kissa*-nomini voi olla yleis- tai yksilötarkoitteinen riippuen siitä, viitataanko sillä kissalajiin yleisesti vai tiettyyn kissayksilöön. Jotta nomini tulkitaan oikein, kirjoittajan tulee tarjota **viitepisteitä** kuten ajanmääreitä tai tiettyyn tilanteeseen viittaavia nomineja. (Kauppinen–Laurinen 1980: 21.)

Kytkentäkeinot osoittavat virkkeiden ja lauseiden välisiä suhteita. Joskus kytkentäkeinona on vain se, että virkkeet ovat peräkkäin. Yleensä virkkeitä yhdistämässä on konjunktioita ja muita konnektoreita kuten *kuitenkin*, *silti*, *täten*. Mitä konkreettisempi teksti on, sitä helpommin se voi tulla toimeen ilman konnektoreita. (Kauppinen–Laurinen 1980: 21.)

Viittaus- ja sidoskeinoiniin kuuluvat myös Princen mainitsemat merkityssuhteet (1981: 235–237). Ne liittyvät **pääteltävän** (inferred) tiedon käsitteeseen. Pääteltävät tiedot ovat diskurssiolioita, jotka kirjoittaja olettaa lukijan pystyvän pääättelemään loogisin tai järkeenkäyvin perustein joko annettujen tai muiden pääteltävien pohjalta. Esim. jos puhutaan bussista ja mainitaan kuljettaja, kuljettaja on pääteltävissä edellä mainitun bussin perusteella.

Sanaa, jolla viitataan toiseen käsitteeseen, kutsutaan usein pro-muodoksi. On myös olemassa sellaisia pro-muotoja, jotka eivät viittaa toiseen käsitteeseen eli joilla ei ole korrelaattia mutta joiden merkitys on helposti ymmärrettävissä – vaikkakin se vaihtelee tilanteen mukaan. Tällaisia ovat indeksiset *minä*, *sinä* ja nollasubjekti sekä muun muassa *tänään* ja *nykyään* (Firbas 1992: 24). Nämä ovat Firbasin mukaan “pysyvästi ilmeisiä” tai “pysyvästi itsestään selviä” (permanently obvious). Shoren mukaan muita voisivat olla *jokainen*, *kuka tahansa*, *kukaan*. Tällaisten muotojen joukko on mitä ilmeisemmin hyvin rajattu.

5.4 Sanajärjestys

Teeman määrittelyssä yhtenä kriteerinä on sen sijainti lauseessa. Teema on tyypillisimmin lauseen alussa, ennen predikaattia. Vastaavasti tuttu tieto hakeutuu lauseen alkuun, uusi loppuun.

On kuitenkin muutamia muita seikkoja, jotka vaikuttavat siihen, miten lauseen sanat – tai pikemminkin lausekkeet – sijoittuvat toisiinsa nähden. Niistä on kirjoittanut muun muassa Maria Vilkuna (2003: 32–35).

Ensinnäkin jos lauseessa esiintyy jäsen, jolla on liitepartikkeli (kuten -hAN tai -pA), tai joka on imperatiivi tai kysymyssana, tuo jäsen sijaitsee lauseen alussa. Tällaisia rakenteita ei esiinny aineistossani.

Tuleehan Uolevi mukaan

Pane se pois!

Milloin saavut paikalle?

Toiseksikin raskaat, varsinkin lauseenmuotoiset jäsenet ovat yleensä lyhyempien ja kevyempien jäsenten jäljessä.

Hän kertoi sen kaikille vastaan tulijoille.

Vrt. Hän kertoi kaikille vastaan tulijoille sen.

On myös kielenkäytölle luontaisempaa, että lausetta ei jaeta kahtia toisella lauseella – toisin sanoen vältetään kiilalauseita:

Sitä minä en vain ymmärrä, että hän kertoi sen Uolevillekin.

Vrt. Sitä, että hän kertoi sen Uolevillekin, minä vain en ymmärrä.

Lisäksi Vilkuna toteaa, että puhutussa kielessä on enemmän vaihtelumahdollisuuksia, kun taas asiatekstissä pysytään tiukemmin vakiintuneissa sanajärjestyksissä. Lauseen intonaatio eli sävelkulku ja painotus vaihtelee sanajärjestyksen mukana. Esimerkiksi lauseenloppuinen subjekti saa yleensä vahvemman painon kuin lauseenalkuinen subjekti. Suomen kielessä intonaation ja sanajärjestyksen suhdetta on kuitenkin tutkittu vain vähän, ja intonaatioissa on paljon suhteellisia eroja. (Vilkuna 2003: 34.)

On siis mahdollista, että jotkut ratkaisut lausekkeiden järjestyksessä ovat selitettävissä sillä, että uutistoimittaja on suunnitellut käyttävänsä intonaatiota välittämään merkityksiä, kuten

informaation uutuutta tai tuttuutta. Tähän näkökulmaan en syvemmin perehdy tutkimuksessani, mutta katson radiouutisten intonaation olevan relevantti jatkotutkimuksen kohde – onhan jopa yleisesti tunnettu käsite ”STT-nuotti”, jolla viitataan tietynlaiseen lauseen eri osia painottavaan lukupuhuntatyyliin. Totean aiheesta lyhyesti vain seuraavan:

Intonaatiojaksoksi on nimitetty (Chafe 1987; Helasvuo 2001, 2003; Halliday 1970, 1994; Lauranto 2004) sellaista jaksoa puhetta, jossa on tunnistettava intonaatiokuvio ja jonka rajoilla on yleensä tauko tai rytminmuutos.

Useimmiten yhdessä intonaatiojaksossa on tasan yksi uutisarvoinen informaatio. Intonaatiojaksojen rajat kulkevat pääsääntöisesti siellä, missä lauseiden ja lausekkeidenkin rajat ovat. Kuten 2. luvussa totesin, radiouutisten historian aikana niiden kieltä on pyritty ohjaamaan niin, ettei yhteen lauseeseen sisällytetä enempää kuin yksi uusi tieto. Voi siis olla hyvinkin niin, että radiouutisten intonaatiojaksot noudattavat lauserajoja hyvin selvästi. Tätä voisi jatkotutkimuksessa selvittää enemmänkin.

Nostan aineistosta intonaatioesimerkkinä sähkeen, jossa uutisen ääneen lukenut toimittaja lausui yhden sanan hieman tavallista hitaammin ja painokkaammin (sana alleviivattu alla olevassa esimerkissä):

Työnantajaliitto Teknologiateollisuus keskeyttää ammattiliitto Pron jäsenten jäsenmaksuperinnän vastatoimena Pron eiliselle lakkovaroitukselle. Teknologiateollisuus kertoo, että sen jäsenyritykset pidättäytyvät toistaiseksi ammattiliitto Pron ao-jäsenmaksujen perinnästä ja tulouttamisesta ammattiliitolle. Pron mukaan työnantajien toimenpiteistä ei aiheudu tässä vaiheessa haittaa eikä Pron jäsenten tarvitse ryhtyä ilmoituksen vuoksi mihinkään toimiin.

Hitaammin sanotun sanan jälkeen toimittaja piti hieman tavallista pidemmän tauon ennen seuraavaa sanaa. *Jäsenmaksuperinnän* painottamisen syynä voi olla se, että se ei ole asia, josta uutisissa olisi aiemmin puhuttu. Painottamalla sanaa toimittaja saattoi korostaa, että juuri se on lauseen uutisarvoinen informaatio. Sanaa seuraa pidempi nominilauseke, joka aiemman sanan painotuksen myötä ei saa niin paljon painoa kuin se lausesijaintinsa puolesta saisi.

6 Sähkeiden teemat ja niiden kuljetus

6.1 Sähkeuutisen rakenne

Kuten 4. luvussa esittelin, aineistoni koostuu 158 radiosähkeestä. Kussakin sähkeessä on yksi uutisaihe, joka käsitellään yleensä 3–5 virkkeellä. Yhteensä sähkeissä on 696 virkettä. Virkkeet ovat rakenteeltaan lähes aina yksi- tai kaksilauseisia. Kun virkkeessä lauseita on kaksi, niiden järjestys on miltei poikkeuksetta sellainen, että päälause on ensin ja sen jälkeen tulee alistuskonjunktiolla alkava sivulause tai harvemmin rinnastuskonjunktiolla alkava toinen päälause.

Alla on esimerkkejä tyypillisistä uutissähkeistä:

Yhdysvaltain edustajainhuone äänestää tänään presidentti Trumpin virkasyytteiden lähettämistä senaattiin. Syytteiden lähettämisen ensimmäinen kohta koskee vallan väärinkäyttöä ja toinen kongressin toiminnan estämistä. Syytteiden eteenpäin vienti onnistunee, sillä demokraateilla on enemmistö edustajainhuoneessa. Sen sijaan senaatissa republikaaneilla on enemmistö, joten Trumpia tuskin tuomitaan.

Energia-alan toimihenkilöiden työriidassa on syntynyt ratkaisu. Ammattiliitto Pro ja Energiateollisuus ovat hyväksyneet eilen annetun sovintoesityksen. Sovinnon myötä loppuviikosta uhannut lakko peruuntuu. Ammattiliitto Pron mukaan sopimus merkitsee, että kiky-tunnit poistuvat työehtosopimuksesta helmikuun alusta lähtien. Palkat nousevat sopimuskauden aikana 3,3 prosenttia.

Päälauseiden yleisin lauserakenne on suomen tyypillinen lauserakenne, jossa on ensin subjekti (S), sitten predikaatti (V) ja sen jälkeen objekti, predikaatiivi tai adverbiaali (O).

Edustajainhuone (S) äänestää (V) virkasyytteiden lähettämistä (O)

Ensimmäinen kohta (S) koskee (V) vallan väärinkäyttöä (O)

Ammattiliitto Pro ja Energiateollisuus (S) ovat hyväksyneet (V) sovintoesityksen (O)

Palkat (S) nousevat (V) 3,3 prosenttia (O)

Harvoin subjekti on vasta predikaatin jälkeen, kuten jälkimmäinen virke tässä esimerkissä:

Presidentin terveystietojen uutisoiminen (S) on (V) perinne (O)
Niiden säännöllisen julkaisemisen (O) aloitti (V) Mauno Koivisto (S)

Predikaatin täydennyksenä voi olla sivulausekin:

Sopimus (S) merkitsee (V), että kiky-tunnit poistuvat työehtosopimuksesta (O)
Neljä nettomaksajamaata (S) vaativat (V), että säästetään – – (O)

Toisinaan subjekti puuttuu, koska lause on passiivissa. Tällöin teemapaikalla (lihavoituna) on objekti tai paikkaa tai aikaa ilmaiseva adverbiaali:

***Nuuskaa** (O) myytiin eteenpäin (V) eri puolilla Suomea.*
***Kokouksessa** yritetään saada aikaan (V) pitävä tulitauko (O).*

SVO-mallin mukainen lausetyyppi on selvästi yleisin. Lähes 80 prosenttia aineiston päälauseista noudatti sitä.

Taulukko 3. Radiosähkeen päälauseiden sanajärjestys

Sanajärjestys	Esiintymät 696 päälauseessa	Osuus kaikista päälauseista
Subjekti ennen predikaattia	553 päälauseetta	79,5 %
Subjekti predikaatin jälkeen	74 päälauseetta	10,6 %
Ei subjektiä (passiivilause)	69 päälauseetta	9,9 %

6.2 Teemapaiikka

Seuraavaksi tarkastelen, millaista kielenainesta on yleensä sähkeutisen teemapaikalla. Vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta teemapaikalla on nominilauseke. Tämä pätee noin 99 prosenttiin kaikista aineistoni päälauseista.

Taulukko 4. Teemapaikan sanaluokat

Sanaluoka	Esiintymät 696 virkkeessä	Osuus kaikista virkkeistä
Nominilauseke	686 virkettä	98,6 %
Adverbi	5 virkettä	0,7 %
Sivulause	3 virkettä	0,4 %
Verbi (verbiliitto)	2 virkettä	0,3 %

Alla on esimerkkejä muutamasta harvasta tapauksesta, jolloin teemapaikalla ei ollut nominilauseketta. Lauseiden teemat on lihavoitu.

***Erityisesti** ovat vähentyneet maatalouden elinympäristöjen linnut – –*

***Odotettavissa** on tiukkaa keskustelua muun muassa hallituksen talouspolitiikasta –*

–

***Vaikka** koulurakennusten olosuhteilla oli yhteys oireiluun, oli yhteys niin heikko –*

–

Reilu viidennes nominilausekkeista kuvastaa jonkinlaista instituutiota: valtiota, yritystä, yhteisöä, järjestöä tai viranomaista.

***Valtio** hakee Turun Tunnin junan rahoitustukea – –*

***Valtakunnansyyttäjän toimisto** aloittaa ampumisesta esitutkinnan.*

***Stockmann** antoi tulosvaroituksen viimeksi huhtikuussa – –*

***Meksikon turvallisuusjoukot** ovat käyttäneet kyynelkaasua – –*

Niin ikään noin joka viides teemapaikalla esiintyvistä ilmauksista on abstrakti käsite.

***Uudet kuolemantapaushuvut** ovat matalammat kuin yhtenäkään päivänä – –*

***Sortumavaara** ei Laitisen mukaan ole välitön.*

***Rehtoreiden uupuminen** heijastuu myös opettajiin ja oppilaisiin.*

Luonnon monimuotoisuus heikentyy vauhdilla Euroopassa – –

Ihmistoimija on teemapaikalla noin joka viidennessä tapauksesta. Yli puolessa on kyse yksittäisestä henkilöstä, lopuissa ihmisjoukosta.

Omistajaohjauksesta vastaava ministeri Tytti Tuppurainen pyytää – –

Libyalainen sotapäällikkö Khalifa Haftar sanoo olevansa valmis – –

Tutkija Laura Perttola sanoo Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemiikki-lehdessä

– –

Ainakin kahdeksan ihmistä on kuollut – –

Noin 18 prosenttia teemapaikan ilmauksista ilmaisee elotonta oliota.

Sortumavaarassa oleva kaksikerroksinen asuintalo on asetettu käyttökieltoon – –

Viiikonloppuna aktivoitunut Taal-tulivuori on pakottanut 20 000 ihmistä pakenemaan – –

Huijauspuhelut tulevat muun muassa suuntanumeroista 881 ja 882.

Koronavirustartuntoja on todettu noin 25 maassa.

Tapahtuma tai prosessi on teemapaikalla 10,5 prosentissa tapauksista.

Vaalit ovat kolmannet vuoden sisällä.

Presidentti Donald Trumpin virkarikosoikeudenkäynti on alkanut – –

Britannian lähtö EU:sta on jättänyt budjettiin yli 60 miljardin euron aukon.

Ilmavoimien Hornet-hävittäjän seuraajaehdokkaiden testit Suomessa jatkuvat.

Harvoin teemapaikalla on paikkaa tarkoittava ilmaus¹ tai eläin.

Israelissa järjestetään parlamenttivaalit 2. maaliskuuta.

Kajaanin poliisiasemalla ammuttiin eilen poliisia käteen – –

Korkeasaaren naaraskarhut ovat kömpineet ulos talvipesistään – –

---

¹ Jos teemapaikalla on mainittu maan nimi, olen laskenut sen instituutioksi silloin, kun sillä tarkoitetaan valtiota toimijana. Esimerkki: *Kiina on kehittänyt sovelluksen, jolla voi seurata – –*

Taulukko 5. Teemapaikan olevien nominilausekkeiden tarkoitteet

Nominilausekkeen tarkoite	Esiintymät 686 nominilausekkeessa	Osuus kaikista nominilausekkeista
Instituutio	152 nominilauseketta	22,2 %
Abstrakti käsite	145 nominilauseketta	21,1 %
Eloton olio	123 nominilauseketta	17,9 %
Ihminen	82 nominilauseketta	12,0 %
Tapahtuma	72 nominilauseketta	10,5 %
Ihmisjoukko	71 nominilauseketta	10,3 %
Paikka	36 nominilauseketta	5,2 %
Eläin	4 nominilauseketta	0,6 %

Sähkeutisen teemapaikalla on siis kirjavasti eritarkoitteisia nominilausekkeitä kuitenkin niin, että instituutiota tai ihmistä tai ihmisjoukkoa tarkoittavia nominilausekkeitä on 44,5 prosenttia tapauksista.

Radiosähkeen kuuntelijalta odotetaan tietämystä yhteiskunnasta, sillä lauseiden teemapaikalle tuodaan käsitteitä tarkemmin selittämättä: *Suomen euroviisupaikka, Yhdysvaltain senaatti, tuulivoima*. Tarvittaessa nominilausekkeen edussana saa tarkentavia täydennyksiä: *verkkolaittevalmistaja Nokia, maailman rikkain mies Jeff Bezos, SAK-lainen Sähköliitto*. On radioutisten toimittajan harkinnan varassa, milloin edussanaa on syytä tarkentaa. Esimerkiksi tammikuun 2020 sähkeissä mainitaan *Kiinassa havaittu uusi koronavirus*, mutta helmikuun sähkeissä se on jo pelkkä *koronavirus*.

Teemapaikalla esiintyy myös yksisanaisia käsitteitä, joissa täytyy luottaa siihen, että kontekstin eli uutisten lähetysmaan ja kielen perusteella kuuntelija tulkitsee sanat merkitsemään nimenomaan Suomen instituutioita: *merivoimat, poliisi, hallitus*.

Kuten edellisessä alaluvussa todettiin, yli 80 prosentissa tapauksista teemapaikalla on lauseen subjekti. Se on tällöin nominatiivissa.

***Euroopan unionin ulkoministerit** ovat sopineet – –*

***Lähes neljännes suomalaisista** aikoo vähentää – –*

***Talvilomaviikot** alkavat tänään.*

Reilussa 10 prosentissa tapauksista lauseen teemapaikalla on lauseen objekti genetiivissä tai partitiivissa.

***Viisuihin lähtevän voittajakappaleen** ratkaisevat yleisöään – –*

***Donald Trumpia** odottaa kotimaassaan illalla Suomen aikaa alkava
virkarikosoikeudenkäynti.*

Toisinaan teemapaikalla on verbin täydennyksenä adverbiaali, joka on muussa kuin kieliopillisessa sijassa.

***Nettisivuilla** voi myös toivoa kysymystä Sauli Niinistölle – –*

***THL:n tutkimuksessa** oli mukana 129 ala- ja yläkoulurakennusta – –*

Vajaat 10 prosenttia päälauseista on passiivissa, jolloin lauseessa ei ole ilmipantua subjektia. Myös tällöin teemapaikalla on objekti tai esimerkiksi aikaa tai paikkaa ilmaiseva adverbiaali.

***Kaksimoottorista konetta** on käytetty tositoimissa muun muassa Libyassa – –*

***Jutussa** tuomittiin yhteensä 13 henkilöä.*

Lauseen teema sijaitsee juuri ennen predikaattia, ja useimmiten lauseissa ei ole muita aineksia predikaatin edellä. Näin on yli 80 prosentissa tapauksista.

Taulukko 6. Mitä on predikaatin edellä nominilausekkeen lisäksi

Nominilausekkeen lisäksi	Esiintymät 696 virkkeessä	Osuus kaikista virkkeistä
Ei mitään	581	83,5 %
<i>X:n mukaan</i>	43	6,2 %
Paikan ilmaus	32	4,6 %
Ajan ilmaus	15	2,2 %
Partikkeli	14	2,0 %
Muu	11	1,6 %

Yleisimmin predikaatin edeltä löytyy *X:n mukaan* -rakenne, jolla ilmaistaan, kenen tietoja referoidaan.

THL:n arvion mukaan merkittävin syy naisten sterilisaatioiden laskuun on hormonikierukan käytön yleistyminen.

McConnellin mukaan demokraattien esittämien todisteiden käsitteleminen saattaisi vaarantaa perustuslaissa presidentille suodun erityisaseman.

Teeman edeltä saattaa löytyä myös aiempaan tekstiin kiinnittävä partikkeli (esimerkiksi *muun muassa, myös, puolestaan, tosin*), aikaa tai paikkaa ilmaiseva adverbi tai jokin muu aines kuten sivulause.

Lisäksi osa työntekijöistä suhtautuu ylimalkaisesti esimerkiksi kuulosuojainten huolelliseen käyttöön.

Vastaisuudessa määrän kasvu saattaa entisestään vauhdittua.

Saksassa ainakin kahdeksan ihmistä on kuollut ampumisissa.

Mikäli ratkaisu hyväksytään, puolenyön jälkeen alkanut Ammattiliitto Pron lakko päättyy.

6.3 Teemankuljetus

Tässä alaluvussa perehdyn siihen, millainen teemankuljetus on tyypillisintä radion sähkeuutisissa. Olen ottanut kunkin sähkeen tarkasteluun ja määrittänyt, mitä teemankuljetuksen tyyppiä se parhaiten edustaa.

Erilaisia teemankuljetuksen tyyppejä ovat toisto, teemaprogressio ja erittely (Kauppinen–Laurinen 1988). Sen lisäksi on mahdollista, että yhden tekstin sisällä edellä mainitut tyypit sekoittuvat.

Taulukko 7. Teemankuljetuksen tyypit radiouutisissa

Teemankuljetustyyppi	Esiintymät 158 sähkeessä	Osuus kaikista sähkeistä
Toisto	71 sähkettä	44,9 %
Erittely	26 sähkettä	16,5 %
Teemaprogressio	16 sähkettä	10,1 %
Sekoitus	35 sähkettä	22,2 %

Seuraavaksi syvennyn kuhunkin teemankuljetustyyppiin ja selvitän, millaisena ne edustuvat aineistossa. Kuten edellisissä luvuissa olen lihavoinut seuraavien esimerkkien lauseista niiden teemat. Tarkastelun helpottamiseksi olen nyt myös numeroinut sähkeen virkkeet ja sijoittanut ne omille riveilleen.

6.3.1 Toisto

Toistuva teemankuljetus merkitsee sitä, että peräkkäisten virkkeiden teema on sama tai samaviitteinen (esim. *presidentti Sauli Niinistö – Niinistö – hän*). Toisin sanoen tekstissä tuodaan esiin uutta informaatiota samasta kohteesta joka virkkeellä. (Kauppinen–Laurinen 1988.)

Tämä on aineiston selvästi yleisin teemankuljetuksen tyyppi: lähes puolessa sähkeistä on toistuva teema. Alla on siitä varsin selvä esimerkki.

1. ***Yhdysvaltain presidentti Donald Trump** on kehunut maansa taloutta Davosin talousfoorumissa Sveitsissä.*
2. ***Trump** ylisti puheessaan Yhdysvaltain yritysten kuntoa ja vannoi Yhdysvaltojen voivan vahvemmin kuin koskaan.*
3. ***Presidentti** kuvaili myös, kuinka hänen kaudellaan on luotu käsittämätön määrä työpaikkoja.*
4. ***Trump** myös korosti Yhdysvaltain saavuttamaa alustavaa kauppasopua Kiinan kanssa.*
5. ***Donald Trumpia** odottaa kotimaassaan illalla Suomen aikaa alkava virkarikosoikeudenkäynti.*

Kyseessä on viisivirkkeinen sähke, jonka jokaisen virkkeen teemana on sama tarkoite: Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump. Häneen viitataan eri tavoin: koko nimellä, pelkällä sukunimellä, pelkällä tittelillä tai kaikilla näillä. Ensimmäisissä neljässä virkkeessä Trump on lauseen subjekti, viidennessä objekti. Viides virke on kirjoitettu päinvastaisessa sanajärjestyksessä (OVS vrt. SVO) kuin muut virkkeet, jotta Trump pysyy teemapaikalla.

Uutinen käsittelee presidentti Trumpia ja kertoo häneen liittyvät ajankohtaiset tapahtumat. Kukin virke lisää yhden uuden tiedon samasta teemasta.

1. ***Korkeasaaren naaraskarhut** ovat kömpineet ulos talvipesistään vain kahden kuukauden talviunien jälkeen.*
2. ***19- ja 14-vuotiaat karhut** tulivat ulos pesistään ja ryhtyivät muun muassa kihnuttamaan turkkiaan puun runkoihin, kertovat eläintenhoitajat.*
3. ***Karhut** vetäytyivät unten maille vasta muutama päivä ennen joulua.*
4. ***Unet** olivat kuitenkin hyvät, sillä karhut eivät lainkaan heräilleet talviunen aikana.*

Yllä olevassa esimerkissä sähkeen edetessä virkkeestä toiseen toistuu niin ikään sama teema, tällä kertaa Korkeasaaren eläintarhan karhut. Toisessa virkkeessä teemaa varioidaan tuomalla mukaan lisätieto karhujen iästä. Tämä tieto voi olla teemassa, sillä se ei ole

virkkeen uutisarvoinen tieto, jonka paikka on virkkeen reemassa. Neljännessä virkkeessä teemapaikalla on edellisen virkkeen *unet*, joten sähkeessä on hieman teemaprogressiotakin.

1. **Kolme turkistarhaajayhdistystä** vastustaa elävien turkiseläinten vientiä ulkomaille.
2. *Tarhaajien mukaan* **Kokkolassa** lastataan sinikettu-uroksia vietäväksi Kiinaan, jossa ei ole varmuutta eläinten hoidosta ja hyvinvoinnista.
3. **Tarhaajat** vaativat tiedotteessa viranomaisia varmistamaan eläinten hyvinvoinnin kuljetusten aikana.
4. **Tarhaajat** vaativat niinikään siitoseläinten viennin lopettamista ja turkiselinkeinon säilyttämistä Suomessa.

Ensimmäisen virkkeen teema on *kolme turkistarhaajayhdistystä*. Kahdessa viimeisessä virkkeessä teema on samaan viittaava *tarhaajat*. Toisessa virkkeessä teemapaikalla on *Kokkolassa*, mutta sitä edeltää *tarhaajien mukaan* -ilmaus.

1. **Liikenne- ja viestintäministeriön kyberturvallisuuskeskus** varoittaa ulkomaisista suuntanumeroista tulevista huijauspuheluista.
2. **Huijauspuhelimet** tulevat muun muassa suuntanumeroista 881 ja 882.
3. **Puheluihin** kannattaa olla vastaamatta tai soittamatta takaisin.
4. **Huijauksen** tarkoitus on houkutella puhelun saanut henkilö soittamaan takaisin numeroon.
5. **Se** voi tulla kalliiksi, sillä satelliittinumeroon soittaminen voi maksaa jopa 10 euroa minuutilta.
6. **Asiasta** uutisoi aiemmin Iltalehti.

Tässä esimerkissä ensimmäisen virkkeen teemapaikalla on kuuntelijalle tunnetuksi oletettu suomalainen viranomainen ja reemapaikalla kerrotaan uutena tietona, että kyseinen viranomainen varoittaa huijauspuheluista. Huijaukseen viitataan seuraavien virkkeiden teemoissa vaihtelevin ilmauksin (pl. viides virke, joka viittaa edellisen reemaan). Tämä uutinen on esimerkki siitä, että ensimmäisessä virkkeessä esitetään uutiselle kattoteema, jota seuraavat virkkeet kommentoivat.

1. **Naisten sterilisaation suosio** on romahtanut.
2. 2000-luvun alussa **naisten sterilisaatioita** tehtiin noin 10 000 vuodessa.

3. Viime vuonna **toimenpide** tehtiin yhteensä noin 4 500 kertaa, joista yli 60 prosenttia miehille.
4. THL:n arvion mukaan **merkittävin syy naisten sterilisaatioiden laskuun on hormonikierukan käytön yleistyminen.**
5. Miesten osalta **määrä on puolestaan kasvussa.**

Edeltävän esimerkin ensimmäisessä virkkeessä esitellään kuuntelijalle naisten sterilisaatioiden määrän lasku mahdollisena koko uutisen kattavana teemana. Toinen virke tukee tätä odotusta toistamalla teeman. Kolmannen virkkeen teemapaikalla oleva *toimenpide*-sana on siten helppo mieltää tarkoittamaan naisten sterilisaatiota, mutta koko virke paljastaa, että sillä viitataan sterilisaatioihin ylipäättänsä, ei vain naisille tehtäviin. Naisten sterilisaatiot esiintyvät neljännen virkkeen teemapaikalla, kun taas viidennessä puhutaan miesten vastaavasta operaatiosta. Kolmannessa ja neljännessä virkkeessä teemaa edeltävät vertailevat ajanilmaukset, jotka kontrastoivat virkkeiden uutta informaatiota.

Jos viestin välittäjä ei osoita eksplisiittisesti teeman tulkinnan alan muuttumista, vastaanottaja odottaa viittaussuhteen pysyvän ja teeman toistuvan samana. Kolmannen virkkeen sivulause muuttaa päälauseen teeman alan tulkintaa. Se, että teema kattaa nyt myös miehiin kohdistuneen toimenpiteen, tulee esiin vasta sivulauseesta. Päälauseen osalta on siihen asti ilmeinen väärintulkinnan mahdollisuus. Viidennessä virkkeessä kontrastiivinen vertailu tulee sen sijaan esiin heti ennen teemapaiikkaa.

6.3.2 Teemaprogressio

Teemaprogressiossa edellisen virkkeen reemasta tulee seuraavan virkkeen teema. Yhdessä virkkeessä tuodaan siis ilmi uusi informaatio, jota kommentoidaan seuraavassa. Vastaavasti toisen virkkeen uutta informaatiota täydennetään kolmannessa virkkeessä ja niin edelleen. (Kauppinen–Laurinen 1988.)

Noin 12 prosenttia aineiston sähkeistä on sellaisia, että niiden pääasialliseksi teemankuljetukseksi voidaan mieltää teemaprogressio. Yksikään sähke ei tosin edusta teemaprogressiota aivan puhtaimmillaan.

1. ***Libyalainen sotapäällikkö Khalifa Haftar** sanoo olevansa valmis osallistumaan sunnuntaina Libyaa koskevaan kansainväliseen kokoukseen Berliinissä.*
2. ***Asiasta** kertoi Saksan ulkoministeri Heiko Maas ulkoministeriönsä Twitter-tilillä.*
3. ***Maas** neuvotteli Haftarin kanssa Bengasin satamakaupungissa Libyan pohjoisosassa.*
4. ***Twitterissä** sanotaan Haftarin myös sopineen meneillään olevan tulitauon noudattamisesta.*

Ensimmäisen virkkeen reemassa kerrotaan libyalaisen sotapäällikön suostumuksesta osallistua kansainväliseen kokoukseen. Tämä suostumus nostetaan toisen virkkeen teemaksi, ja reemapaikalla kerrotaan, keneltä tieto on peräisin (Saksan ulkoministeriltä). Kyseinen ministeri on kolmannen virkkeen teema, ja reemapaikalla annetaan tietoa hänen käymästään neuvottelusta. Neljännen virkkeen teema ei johdu kolmannen vaan toisen virkkeen reemasta.

1. ***Pääministeri Sanna Marin** antaa tänään eduskunnalle pääministerin ilmoituksen hallituksen politiikasta sekä keskeisimmistä eduskunnalle annettavista esityksistä.*
2. ***Pääministerin ilmoitus** annetaan iltapäivällä valtiopäivien avauskeskustelussa.*
3. ***Odotettavissa** on tiukkaa keskustelua muun muassa hallituksen talouspolitiikasta sekä hoitajamitoituksesta.*

Tässä esimerkissä ensimmäisen virkkeen reemapaikalla on kaikille tuttu Suomen pääministeri, ja uutena informaationa reemapaikalla tuodaan esiin hänen ilmoituksensa eduskunnalle. Ilmoitus on toisen virkkeen teema, ja reemapaikalla kerrotaan, missä tilaisuudessa se annetaan. Kolmannen virkkeen reemapaikalla on harvinaisesti verbin partisiippimuoto *odotettavissa*. Toistamattomuuden vuoksi on jätetty mainitsematta, että tiukkaa keskustelua on odotettavissa nimenomaan edellisen virkkeen reemassa mainitussa avauskeskustelussa, mutta se on kontekstista pääteltävissä.

6.3.3 Erittely

Erittelyssä ensimmäisen virkkeen reemasta yksilöidään teemoja useisiin seuraaviin virkkeisiin. Tämä tarkoittaa, että ensimmäisen virkkeen tulee sisältää useita elementtejä,

joita seuraavissa virkkeissä voidaan käsitellä (Kauppinen–Laurinen 1988). Tällainen teemankuljetus on tyypillistä esimerkiksi oppikirjoissa:

Kanalintuja ovat esimerkiksi viiriäiset, fasaanit ja kalkkunat.

Viiriäiset ovat pienimpiä kanalintuja.

Fasaanit ovat keskikokoisia.

Kalkkunat ovat suurimpia kanalintuja.

Aineistoni sähkeistä noin 17 prosenttia kuuluu tähän teemankuljetustyyppiin, mutta yhdessäkään tapauksessa ei ollut edellisen esimerkiksi kaltaista tilannetta, jossa ensimmäisestä virkkeestä riittäisi suoraan käsitteitä kaikkien seuraavien virkkeiden teemoiksi. Kyse on pikemminkin siitä, että koko uutisen kattoteemana on tapahtuma, jota kukin virke kommentoi omalla temallaan.

1. Saksassa *ainakin kahdeksan ihmistä* on kuollut ampumisissa.
2. Lisäksi *ainakin viiden* kerrotaan haavoittuneen.
3. *Ampumisien* kerrotaan tapahtuneen kahdessa erillisessä vesipiippukahvilassa Hanaussa noin 25 kilometriä Frankfurtista itään.
4. Viranomaisien mukaan *epäillyt* pakenivat paikalta.
5. *Motiivista* ei ole vielä tietoa.

Yllä olevassa esimerkissä uutisen aihe on Saksassa sattuneet ampumiset. Viisivirkkeisen sähkeen teemapaikoilla esiintyvät tapauksen osat: kuolleet, loukkaantuneet uhrin, ampumiset, epäillyt ja motiivi. Teemat ovat pääteltävissä samaa tapausta kommentoiviksi sen perusteella, että virkkeet seuraavat toisiaan ja kokonaisuus hahmottuu yhdeksi sähkeeksi (= yhdeksi tekstiksi).

1. *Tampereella sortumavaarassa oleva kaksikerroksinen asuintalo Kaarilassa on* asetettu tilapäiseen käyttökieltoon.
2. *Se on voimassa siihen saakka, että asiaa on selvitetty tarkemmin.*
3. *Kaikki talossa asuneet perheet* ovat joutuneet evakkoon, kertoo Tampereen kaupungin tarkastusinsinööri Timo Laitinen.
4. *Sortumavaara* ei Laitisen mukaan ole välitön.
5. *Maa-aines* talon juuressa romahti lauantain ja sunnuntain välisenä yönä.

Tässä esimerkissä uutisen aihe on sortumavaarassa olevalle talolle asetettu käyttökielto. Ensimmäinen virke kertoo tämän tiedon. Toinen virke muodostaa tiivistelmäteeman ensimmäisestä virkkeestä. Kolmannen virkkeen teemana on talossa asuneet perheet, joita ei ole uutisessa aiemmin ilmipantu mutta jotka yleisen tiedon vuoksi (kerrostalossa yleensä asuu perheitä) on tuttua informaatiota. Samaa voi sanoa viidennen virkkeen teemasta: talon alla on maa-ainesta, joten kuulija ymmärtää, että uutisessa eritellään tämä osa tapauksesta ja kerrotaan siitä lisätietoa.

6.3.4 Teemankuljetusten sekoittuminen

Kun analysoin sähköitä, pyrin löytämään kullekin yhden edellä mainituista kolmesta teemankuljetuksen tyypistä. Noin viidennes sähköistä oli kuitenkin sellaisia, että niissä oli elementtejä useasta tyypistä.

Esimerkiksi alla olevassa esimerkissä on yhtäältä toistoa, toisaalta teemaprogressiota:

1. **Presidentti Sauli Niinistö** aloittaa tänään vierailunsa Israelissa.
2. Vierailun aikana **Niinistö** osallistuu myös holokaustin muistojuhlaan Jerusalemissa.
3. **Muistokeskus Jad Washemissa pidettävää muistotilaisuutta** vietetään tänä vuonna Auschwitzista vapautuksen 75-vuotispäivän kunniaksi.
4. **Niinistön vierailuohjelmaan** kuuluu myös kahdenkeskinen tapaaminen Israelin presidentti Reuven Rivlinin kanssa.

Ensimmäiset kaksi virkettä sisältävät presidentti Niinistön teemapaikalla ja siten kertovat, mitä Niinistö tekee. Näiden kahden virkkeen osalta teema siis toistuu. Toisen virkkeen reema siirtyy kolmannen virkkeen teemaksi tarkentaen substantiivin täydennyksessä tilaisuuden sijainnin. Neljäs virke puolestaan saa teeman ensimmäisen virkkeen reemasta.

Seuraava esimerkki sisältää kaikkia kolmea muuta teemankuljetuksen tyyppiä eli toistoa, teemaprogressiota ja erittelyä.

1. **Poliisi** epäilee neljän henkilön syylistyneen poikkeuksellisen suureen petokseen pörssi-yhtiö Cargotecissa.
2. Poliisin esitutkinnan mukaan **neljä henkilöä** on huijannut yhtiötä maksamaan miljoonia euroja ulkomaisten yhtiöiden pankkitileille vuosina 2002–2017.
3. **Huijattu summa** on ollut noin 14 miljoonaa euroa.
4. **Epäillyistä kaksi** on muita kuin suomalaisia.
5. Poliisin mukaan **he** ovat EU:n kansalaisia.
6. **Juttu** siirtyy nyt syyteharkintaan valtakunnansyyttäjälle Länsi-Suomeen.

Ensimmäisen virkkeen reemassa mainitaan *neljä henkilöä* sekä *poikkeuksellisen suuri petos*. Ensin mainittu siirtyy toisen virkkeen teemaksi, jälkimmäisenä mainittu kuudennen virkkeen teemaksi. Kolmannen virkkeen teema on toisen virkkeen reemasta. Neljäs ja viides virke toistavat teemassaan aiemmin mainitut epäillyt.

6.4 Teeman sidoskeinot

Tässä alaluvussa tarkastelen, millaisilla sidoskeinoilla radion uutissähkeissä tuetaan teemankuljetusta. Sidoskeinot vaihtelevat sen mukaan, minkä tyyppisestä teemankuljetuksesta on kyse.

Kun on kyse toistuvasta teemasta, selvästi yleisin tapa sitoa virkkeet toisiinsa on yksinkertaisesti toistaa teema joko samoin sanoin tai jättämällä pois määritteitä:

Ukrainan pääministeri Oleksi Hontšaruk – Hontšaruk

Nuorille tarkoitettu Sekasin-chat – Sekasin-chat

Myös synonyymejä tai samaviitteisiä ilmauksia ja luonnehdintoja käytetään:

Maailman rikkain mies Jeff Bezos – Verkkokauppa Amazonin perustaja

Prinssi Harry ja hänen puolisonsa Meghan – Pariskunta

Samaan tarkoitteeseen voi viitata myös hyperonyymilla:

Verkkolaittevalmistaja Nokia – Yhtiö

Naisten sterilisaatio – Toimenpide

Pronominiakin käytetään teeman toistossa:

Venäjän pääministeri Dmitri Medvedev – hän

Prinssi Harry ja hänen puolisonsa Meghan – he

Teemaprogressiossa uuden virkkeen teema voi kytkeytyä aiemman reemaan edellä mainituin keinoin. Sen lisäksi abstrakteja yleisnomineja käytetään:

Hallituksen turvapaikkapäätöksen harkinta – asia

Miljoonaluokan petos – juttu

Erittelevässä teemankuljetuksessa taas on usein kyse meronymiasta. Uutisen virkkeiden teemat ovat meronyymeja siitä holonyymista, josta ne on johdettu.

Työkiista – Sovittelu, työnantajapuoli, kiistakapula

Yleisin sidoskeino kaikissa teemankuljetuksen tyypeissä on kuitenkin virkkeiden sijoittuminen toistensa perään, mikä sekin rakentaa koherenssia. Sen ansiosta teemapaikalla voidaan esitellä informaatiota, joka on nimitykseltään ja osin tarkoitteeltaankin uutta mutta edellä esiin tuodun informaation tai kulttuurikontekstin ansiosta tuttua, annettua tai definiittistä.

7 Johtopäätökset

Radion sähkeutisia voisi kuvata sekä tekstinä että teemankuljetukseltaan yhtäältä vakiintuneeksi mutta toisaalta paljon variaatiota sisältäväksi.

Radiosähkeessä näyttää olevan tyypillisesti 3–5 virkettä, jotka yleensä noudattavat subjekti-predikaatti-objekti-järjestystä. Toisaalta jopa 7 virkkeen sähkeet ja muunlainen sanajärjestys ovat mahdollisia.

Radiosähkeiden kielessä suositaan selkeitä toimijoita. Virkkeissä käytetään paljon aktiiviverbejä, joiden subjektina lauseen alussa on ihminen, yritys, valtio tai viranomainen. Toisaalta myös abstrakti käsite on subjektina melko tavallinen.

Hyvän uutiskielen ihanteiden mukaisesti sähkeiden virkkeitä ei ole ahdettu täyteen tietoa. Hyvin usein ennen predikaattia on vain nominilauseke eikä lainkaan adverbejä tai muita täydennyksiä. Virkkeitä ei yleensä sidota toisiinsa konnektoreilla, vaan koheesiota luodaan usein yksinkertaisesti lauseiden peräkkäisyydellä, pro-muodoilla ja pääteltävällä informaatiolla.

Uutissähkeessä virkkeen teemaksi voidaan siis nostaa elementtejä muistakin kuin juuri edeltävästä virkkeestä. Tämä on mahdollista sen vuoksi, että uutissähke on kestoaltaan lyhyt, joten vastaanottajan muisti ei rasitu liiaksi. Siinä missä ensimmäinen virke saattaa muodostaa sähkeelle kattoteeman, alaluvun 6.3 kaksi viimeistä esimerkkiä osoittavat, että viimeinen virke puolestaan voi teemapaikalla koota koko uutisen ja reemapaikalla kertoa, mitä seuraavaksi tapahtuu.

Uutissähkeet noudattavat hyvin käsitystä siitä, että tutun informaation tulee olla virkkeen alussa ja uuden informaation sen jäljessä. Uutta informaatiota voidaan tosin tuoda esiin heti ensimmäisen virkkeen teemapaikalla kulttuurikontekstiin nojaten. Toisaalta myöhemmissä virkkeissä teemapaikalla voi olla uudentuntuista informaatiota, jonka kuitenkin voi muun tekstin perusteella tulkita tutuksi.

Selvästi yleisin informaationkuljetuksen tyyppi on toisto. Noin puolet aineistoon kuuluvista uutissähkeistä on sellaisia, joissa sama teema toistuu jokaisessa virkkeessä. Uutinen siis kertoo jokaisella virkkeellään lisää tietoa aiheestaan. Vaikka uutissähkeet ovat mitaltaan vain muutamavirkkeisiä, on niissä mahdollista myös erittelevä teemankuljetus sekä teemaprogressio. Toisaalta useat sähkeet eivät noudata yksiselitteisesti vain yhtä tyyppiä vaan niissä sekoittuu useita tyyppisiä.

Tutkimukseni perusteella radiosähkeet eivät pitkästä historiasta huolimatta ole kivettyneitä yhteen muottiin, vaan uutisten toimittaja voi rakentaa kunkin sähkeen kulloinkin

tarkoituksenmukaisella tavalla ja välittää uuden informaation kuulijan korville siten kuin se kuhunkin aiheeseen parhaiten sopii.

Tutkielmani tarjoaa monia kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita. Voitaisiin esimerkiksi tutkia, miten radion sähkeutisten informaationkuljetus eroaa muista tekstilajeista. Radiosähkeitä voisi verrata esimerkiksi sanomalehtiuutisiin: jos radiouutiset aloittivat käytännössä ääneen luettuina sanomalehtiuutisina, onko niistä sadan vuoden aikana kehittynyt rakenteeltaan, sanavalinnoiltaan ja teemankuljetukseltaan omanlaisensa tekstilaji? Entä miten radiouutisten kieli vertautuu yleiskieleen – onko esimerkiksi toistuva teemankuljetus yleiskielessäkin samalla tavoin selvästi yleisin teemankuljetustyyppi?

Voisi myös olla paikallaan tutkia, miten erilaiset informaatorakenteet vaikuttavat uutisen ymmärrettävyyteen. Jatkotutkimusta saisi aikaan myös radiouutisten teeman sidoskeinojen vaihtelusta: esimerkiksi milloin valitaan toisto, milloin synonyymi tai pronomini.

Lähteet

Bawarshi, Anis S. & Mary Jo Reiff 2010:

Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy. Parlor Press.

Bruun, Mikko & Ilkka Koskimies & Ilkka Tervonen 1986:

Uutisoppikirja. Tammi.

Chafe, Wallace 1987:

Cognitive constraints on information flow. Teoksessa Cohesion and grounding in discourse. (Toim. R. Tomlin.) s. 21–51. John Benjamins Publishing Company.

Eggins, Suzanne & J.R. Martin 1997:

Genres and Registers of Discourse. Teoksessa Discourse as Structure and Process. (Toim. Teun Van Dijk.) s. 230–256. Sage Publications Ltd.

Enkvist, Nils-Erik 1975:

Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä. s. 56-79. Gummerus.

Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1979:

Nykysuomen lauseoppia. s. 286–298. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakulinen, Auli & Fred Karlsson & Marja Vilkuna 1980:

Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus. Publications of the department of general linguistics, University of Helsinki n:o 6.

Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1988:

Nykysuomen lauseoppia. Gummerus.

Halliday, M. A. K. 1994:

An introduction to functional grammar. 2. painos. Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. 1978:

Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. Edward Arnold.

Halliday, M. A. K. 1970:

A course in spoken English: intonation. Oxford University Press.

Helasvuo, Marja-Liisa 2003:

What can intonation tell us about constituency? Teoksessa Approaches to argument structure: theoretical and methodological considerations. (Toim. Toshihide

- Nakayama, Tsuyoshi Ono & Hongyin Tao.) s. 20–35. Santa Barbara, University of California.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2001:
 Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation.
 John Benjamins.
- Iso suomen kielioppi 2004.
 Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen, Irja Alho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kansallinen radiotutkimus 2020.
 Finnpanel Oy / KRT.
- Karppinen, Kari 2020:
 Radiohaastattelu Yle Radio Suomen ”Kysy Ylestä!”-ohjelmassa 14. tammikuuta 2020. Yleisradio.
- Karvonen, Pirjo 1995:
 Oppikirjateksti toimintana. SKS, Helsinki.
- Kauppinen, Anneli & Leena Laurinen 1984:
 Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovellutuksia asiatekstien referoinnin problematiikkaan. s. 207–208. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kauppinen, Anneli & Leena Laurinen 1988:
 Tekstioppi – johdatus ajattelun ja kielen yhteistyöhön. Kirjayhtymä.
- Kujala, Tapio & Jari Lahti & Heikki Tamminen 1999:
 Radiotyön perusteet – johdatus suoran lähetyksen tekemiseen. Gaudeamus.
- Kunelius, Risto 1999:
 Viestinnän vallassa. WSOY.
- Labov, William 1972:
 Language in the inner city. Studies in the black English vernacular. University of Pennsylvania Press.
- Laki Yleisradio Oy:stä (22.12.1993/1380) 1993:
 Suomen laki.
- Lauranto, Yrjö 2004:
 Puheen jaksotus, intonaatio ja välikielen pragmatiikan jäljitelty puhe. Teoksessa Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä. Kakkoskieli 5. (Toim. Boglárka Straszer & Anneli Brown.) s. 47–116. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Lyytinen, Eino & Timo Vihavainen 1996:

Yleisradion historia 1926–1949. WSOY.

Martin, J. R. 1997:

Analysing genre. Functional parameters. Teoksessa Genre and institutions. Social processes in the workplace and school. (Toim. Frances Christie & J. R. Martin.) s. 3–39. Cassell.

Mäntynen, Anne & Susanne Shore & Anna Solin (toim.) 2006:

Genre – tekstilaji. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pallaskallio, Ritva 2013:

Kertova tempus: finiittiverbin aikamuodon valinta suomenkielisissä katastrofiuutisteksteissä 1860–2004. Helsingin yliopisto.

Platon n. 360 eaa:

Teokset, 5. osa: Sofisti. Suom. Marja Itkonen-Kaila, 1982. Otava.

Prince, Ellen 1981:

Toward a taxonomy of given – new information. Teoksessa Radical Pragmatics. (Toim. P. Cole.) Academic Press.

Salokangas, Raimo 1996:

Yleisradion historia 1949–1996. WSOY.

Sgall, Petr & Eva Hajicová, Jarmila Panevová 1986:

The meaning of the sentence in its semantic and pragmatic aspects. (Toim. Jacob Mey.) D. Reidel.

Shore, Susanne 2012:

Systeemis-funktionaalinen teoria tekstintutkimuksessa. Teoksessa Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja. (Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä, Mikko Lounela.) Gaudeamus.

Tieteen termipankki 27.10.2020:

Kielitiede:teksti. Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:teksti>

Tieteen termipankki 27.10.2020:

Kielitiede:lukupuhunta. Tarkka osoite:
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:lukupuhunta>

Tieteen termipankki 27.10.2020:

Kielitiede:tekstilaji. Tarkka osoite:
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:tekstilaji>.)

Werlich, Egon 1976:

A text grammar of English. Quelle & Meyer.

Wiio, Osmo A. 1998:

Johdatus viestintään. Weilin+Göös.

Vilkuna, Maria 2003:

Suomen lauseopin perusteet. Edita.

Vilkuna, Maria 1989:

Free word order in Finnish. s. 79. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vilkuna, Maria 1980.

Referenssi ja spesies suomenkielisten tekstien tulkinnassa. Lisensiaatintyö.
Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Verkkolähteet

Yle.fi: 80 vuotta luotettavaa uutisvälitystä. Haettu 27.10.2020.

http://yle.fi/uutiset/80_vuotta_luotettavaa_uutisvalitysta/6153097

Stt.fi: Yle jatkaa STT:n asiakkaana – sopimus tiivistää sisältöyhteistyötä. Haettu 27.10.2020.

<https://stt.fi/yle-jatkaa-sttn-asiakkaana/>

Stt.fi: STT:n radiouutisten historia – STT:n radiouutisia on lukenut jopa Esko Aho. Haettu 27.10.2020.

<https://stt.fi/radiouutisten-historia/>

Liitteet

Ohessa on esimerkkejä litteroiduista sähköutisista, jotka olivat tutkielman aineistona.

Sähköutiset keskiviikkona 15.1.2020 kello 20.00

Venäjän pääministeri Dmitri Medvedev on ilmoittanut hallituksensa eroavan. Hän kertoi asiasta tv-lähetyksessä, jossa mukana oli myös presidentti Vladimir Putin. Uudeksi pääministeriksi Putin esittää Mihail Mišustinia. Hän on tällä hetkellä liittovaltion veroviraston päällikkö. Nimitys vaatii vielä parlamentin hyväksynnän. Ennen hallituksen eroilmoitusta Putin piti kansakunnan tilaa käsitelleen puheen, jossa hän hahmotteli parlamentin vallan kasvattamista Venäjällä.

Poliisi epäilee, että sairaanhoitaja on tappanut potilaan tammikuun alussa Helsingissä, kertoo Iltalehti. Lehden mukaan taposta epäillään 57-vuotiasta naishoittajaa. Poliisi kertoo Iltalehdelle, että potilaan kuolemaa tutkitaan epäiltynä tappona. Kyseessä on ollut hengityskoneeseen kytketty miespotilas ja sairaanhoitajan epäillään kytkeneen koneen pois päältä. Poliisi ei vahvista Iltalehdelle tietoa tekotavasta.

Vuosi 2019 oli YK:n mukaan mittaushistorian toiseksi lämpimin. YK:n alaisen Maailman ilmatieteen järjestön WMO:n suomalainen johtaja Petteri Taalas varoittaa, että äärimmäiset sääilmiöt jatkuvat myös tänä vuonna ja niitä kiihdyttää kasvihuonekaasujen ennätysmäinen määrä ilmakehässä. Kaikki mittaushistorian viisi lämpimintä vuotta ovat osuneet viidelle viime vuodelle. Viime vuotta lämpimämpi oli vain vuosi 2016, jolloin maailman lämpötiloja kuumensi poikkeuksellisen voimakas El Niño -ilmiö.

Sähköutiset maanantaina 10.2.2020 kello 5.30

Teknologiateollisuus ja Ammattiliitto Pro ovat saavuttaneet neuvottelutuloksen toimihenkilöiden uudesta työehtosopimuksesta. Liitot kertovat sovusta verkkosivuillaan. Liittojen hallintojen pitää vielä hyväksyä neuvottelutulos tänään pidettävissä kokouksissa.

Mikäli ratkaisu hyväksytään, puolenyön jälkeen alkanut Ammattiliitto Pron lakko päättyy. Pron lakon kohteena on noin 90 yritystä ja 10 000 toimihenkilöä.

Paperiliiton ja Metsäteollisuuden on määrä vastata tänään valtakunnansovittelijan eilen jättämään sovintoehdotukseen. Osapuolten vastauksia odotetaan kello 14. Paperiliiton hallinto kokoontuu aamulla keskustelemaan tilanteesta.

Kiinassa koronavirukseen kuolleiden määrä on noussut eilisestä lähes sadalla, kertovat maan viranomaiset. Kuolleita on nyt yhteensä ainakin 908. Maassa on todettu yli 40 000 tartuntaa.

Euroopan avaruusjärjestöjen ja Nasan Solar Probe -aurinkoluotain on määrä laukaista matkaan puolen tunnin kuluttua Floridasta. Lähimmillään luotaimen rata vie sen vain 42 miljoonan kilometrin etäisyydelle Auringosta lokakuussa 2022. Luotain tutkii muun muassa Auringon napa-alueita ja magneettikenttää. Toiveissa on, että luotain toimii kokonaisen auringonpilkkuusyklin eli noin 11 vuotta.

Sähkeutiset torstaina 13.2.2020 kello 14.00

Omistajaohjauksesta vastaava ministeri Tytti Tuppurainen pyytää virkamiehiä teettämään ulkopuolisen juridisen arvion Veikkauksen hankinta-asiasta. Ylen MOT-ohjelman tekemän selvityksen mukaan Veikkaus jätti kilpailuttamatta kymmenien miljoonien arvoisen sopimuksen. Selvityksen mukaan Veikkaus teki syksyllä 2018 peliyhtiö IGT:n kanssa sopimuksen, joka koskee Veikkauksen keskuspelijärjestelmää.

Tasavallan presidentin Sauli Niinistön terveydentila on hyvä. Niinistöllä ei ole tuoreimman lausunnon mukaan sairauksia tai oireita, jotka vaikuttaisivat hänen kykyynsä hoitaa presidentin tehtävää. Presidentin terveystietojen uutisoiminen on perinne. Niiden säännöllisen julkaisemisen aloitti Mauno Koivisto. Niinistön terveydentilaa koskevan lausunnon voi lukea kokonaisuudessaan Ylen nettisivuilta, ja nettisivuilla voi myös toivoa kysymystä Sauli Niinistölle, joka vierailee TV1:n Ykkösaamussa lauantaina.

Valtio hakee Turun Tunnin junan rahoitustukea Euroopan komissiolta. Raideliikenteen kehittämiseen Helsinki–Turku-välillä haetaan 37,5 miljoonaa euroa, kun hankkeen suunnittelun kokonaisbudjetti on 75 miljoonaa euroa. Lisäksi liikenne- ja viestintäministeriö hakee rahoitusta Suomi-radon ja Espoon radon suunnitteluun, Pasila–Riihimäki-radon parantamiseen ja Vantaan ratikalle.

Kajaanin poliisiasemalla ammuttiin eilen poliisia käteen voimankäyttöharjoituksessa, kertoo Oulun poliisilaitos tiedotteessa. Valtakunnansyyttäjän toimisto aloittaa ampumisesta esitutkinnan. Tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä, kun esitutkinta kohdistuu poliisin virkatoimeen.